

BAZI OSMANLI ŞAİRLERİNİN MİSİR İZLENİMLERİ

Mustafa ERDOĞAN*

ÖZET

Türkler'in Mısır'la münasebeti çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, Yavuz Sultan Selim zamanında bu ülkenin Osmanlı topraklarına katılmasıyla bu ilişkiler daha da artmıştır. Bu bağlamda pek çok Osmanlı şairi çeşitli vesilelerle Mısır'a gitmiş, giden şairlerden bazıları da Mısır'la ilgili izlenim ve kanaatlerini dile getiren manzumeler söylemişlerdir. Nitekim tarafımızdan divanlar üzerinde yapılan bir taramada Karamanlı Aynî, Ahmed Paşa, Revânî, Kabûlî, Fehîm-i Kadîm, Mezâkî, Tecellî, Râmî Paşa ve Neylî divanlarında Mısır'la ilgili müstakil manzûmelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu manzûmeler; o dönemde yaşamış Osmanlı aydınlarının, Mısır'a ve Mısırlılara bakış açısını göstermekte, Mısır'la ilgili izlenimlerini, kanaatlerini yansıtmakta, ayrıca dışarıdan İstanbul ve Anadolu'yu nasıl gördükleri, ne kadar özleyip aradıkları konusunda da bir fikir vermektedir. Yazının girişinde, Osmanlı şairlerinin Mısır'la ilgisi üzerinde durulmuş, daha sonra tarih sırasına göre bu ülkeyle ilgili şiiri bulunan şairler ve onların Mısır'la münasebetinden bahsedilmiştir. Ardından ilgili şairin manzûmesi şekil ve muhteva açısından değerlendirilmiş; arada da manzûmenin metni sunulmuştur. Anılan 9 şairin Mısır'la ilgili 11 adet manzûmesi (Fehîm'in 3 şiiri değerlendirmeye alınmıştır) üzerinde yapılan incelemede; şairlerden bazılarının Mısır'ı verimli toprakları, Yusuf Peygamber'in yurdu, hurma ve şeker kaynağı olması gibi yönleriyle övdükleri, bazılarının ise tozlu ve sıcak, çöl iklimine sahip bir gurbet diyarı olması gibi açılardan yerdikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Gurbet, Mısır, Nil.

* Dr., Gazi Üniversitesi.

**IMPRESSIONS OF SOME OTTOMAN POETS FROM
EGYPT****ABSTRACT**

The relationships between Turks and Egyptians go back a long time in history. After Yavuz Sultan Selim conquered Egypt and made it an Ottoman state, the relations increased even more. In this respect many Ottoman poets went to Egypt for different purposes and wrote poems that included their impressions and opinions about the country. After a condensed research and scanning on divans, it is ascertained that there are independently written poems about Egypt in the divans of Karamanlı Aynî, Ahmed Paşa, Revânî, Kâbulî, Fehîm-î Kadîm, Mezâkî, Tecelli, Râmî Pasha and Neylî. These poems indicate the poets' points of view to Egypt and Egyptians and reflect their thoughts and impressions about Egypt. Furthermore they are sources that give opinions to us how Istanbul and Anatolia was perceived from there and how much the poets were missing their homeland. In the introduction part of this article the relation of the poets with Egypt is explained. Then chronologically the poets who have poems about this country and their relationships with it are introduced. After that the poem of the chronologically mentioned poet is evaluated according to the criteria of form and content, and the text of the poem is presented. At the end of the research of eleven poems of nine poets about Egypt (three poems of Fehim are taken for evaluation), it is understood that some of the poets praise Egypt as it is the land of the prophet Joseph and also acclaim for its abundant lands full of betel nut and sugar. On contrary some of the poets criticize the country as it has a dusty and hot desert climate, and as it is far away from their homelands.

Key Words: Divan poetry, homesickness, Egypt, the Nile.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Giriş

Bilindiği üzere her edebî metin, meydana getirildiği dönemin ve çevrenin bir çeşit aynasıdır. Bu manada klasik Türk şiiri metinlerinde de bazen gerçek, bazen hayâlî muhtelif ülkeler, şehirler, dağlar, ırmaklar ve benzeri coğrafi unsurlar geçmektedir. Divanlarda sık sık karşılaşılan ülkelerden biri de Mısır'dır. Mısır; Tolunoğulları döneminden (868-905) başlayarak 1952'ye kadar, Fatımîler devri hariç, ya Türk asıllı yahut Türk devlet kültürü içinde yetişmiş insanlar tarafından yönetilmiştir¹. Dünyanın en eski medeniyetlerinden birinin doğum yeri ve vatanı olan bu ülke toprakları, Yavuz Sultan Selim zamanında (1517) Osmanlı Devleti'nin bir parçası haline gelmiş ve İstanbul'dan idare edilmeye başlanmıştır. Böylece zaten din birlikteliği olan Türkler ile Mısırlılar arasında idarî, askerî hatta malî bir birliktelik de meydana gelmiştir. Asırlarca devam eden bu birlikteliğin etkisiyle dil, kültür, sanat, din, sosyal hayat gibi çok farklı alanlarda etkileşimin olması da kaçınılmazdır. Mehmed Ali Paşa yönetimi (1805'ten itibaren) sırasında Mısırlılar ile Türkler arasındaki bu ilişki ve etkileşim had safhaya ulaşmıştır².

Bu ilişkiler bağlamında birçok Osmanlı şairi tahsil yapma, valilik, kadılık, seyahat veya başka sebeplerle Mısır'a gitmiş, hatta kimisi de orada yaşamayı tercih etmiştir. Mesela bu bağlamda Ahmedî ve Kadı Burhaneddin Mısır'da tahsil görmüş; Âşık Paşa da Mısır'a gitmiş ve bir müddet orada kalmıştır³. Cem Sultan (1454-1495) saltanat mücadelesinde Bayezid'e yenilince Mısır'a çekilmiş; Kanunî'nin şehzâdelerinden Harimî mahlaslı Şehzâde Korkud (1470-1513), yanında Deli Birader Gazâlî (ö. 1534) olduğu halde Mısır'a gitmiştir⁴. Bir rivayete göre Diyarbakır doğumlu olan Şeyh İbrahim Gülşenî (ö. 1534) uzun yıllar Mısır-Kahire'de ikâmet etmiş; kurduğu Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolunu buradan yaymıştır. Aynı zamanda bir şair olan İbrahim Gülşenî, içinde Anadolu ve Rumeli'den

¹ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 2006, s. XVII. Bu eserde, Mısır'da Türkler ve kültürleri konusu incelendikten sonra, Mehmed Ali Paşa'dan kitabın telif tarihine kadar Mısır'da basılı Türk kültürü bibliyografyası verilmiş ve konuyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

² Tolunoğulları'ndan Fransız işgaline kadar olan dönemde Mısır'daki Türkler ve Mısırlılar arasında çok farklı alanlarda meydana gelen etkileşim konusunda bilgi için bk. Ekmeleddin İhsanoğlu-Salih Sadawî, *el-Sakafê el-Türkiyye fî Mısr: Cevanib min Tafaul el-Hadari Beyn el-Mışriyyin ve'l-Etrâk=Mısır'da Türk Kültürü İzleri*, IRCICA, İstanbul, 2003.

³ Filiz Kılıç, *Meşâirü's-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, C. I, s. 123.

⁴ Kılıç, a.g.t. (adı geçen tez), C. I, s. 239.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

gelen şairlerin de bulunduğu geniş bir edebî ve tasavvufî muhit oluşturmuştur⁵. Örneğin Vardar Yeniceli olan Usûlî (ö. 1538) tasavvuf tahsili yapmak üzere Mısır'a gitmiş ve orada Şeyh İbrahim Gülşeni'ye bağlanarak uzun yıllar burada kalmıştır⁶. XVI. asır şairlerinden Ârifi Hüseyin Çelebi ve Lâyihî de Mısır'da yaşamış; burada uzun süre İbrahim Gülşeni hizmetinde bulunmuş şairlerdendir⁷. İbrahim Gülşeni'nin oğlu ve halefi olan Hayâlî, onun müridi Muhyî, Za'fî, Zârî, Rindî de Gülşenîliğin tesiriyle Mısır'la münasebeti olan şairlerdendir. Türk edebiyatının ünlü tezkire yazarlarından Latîfî (ö. 1582) bir süre Mısır'da kâtiplik yapmış; ömrünün sonunda ikinci defa Mısır'a gitmiş; oradan Yemen'e geçerken bindiği geminin batması sonucu boğularak vefat etmiştir⁸. Aynı asır şairlerinden Kalkandelenli Muîdî de hac dönüşünde Mısır'a yerleşmiş ve burada kâtiplik yaparken ölmüştür⁹. Bu yüzyıl şairlerinden Dânişî mahlaslı Kayserili kadı Pîrî Çelebi, Mısır'daki Menûf kazasına kadı olmuş ve Mısır kadısı olan Arab-zâde ile Mısır'a giderken denizde boğulmuştur¹⁰. Aynı asır şairlerinden Nûrî ve Sâlikî Mısır'da yaşamış ve orada ölmüş; Na'tî de bir süre Mısır'da yaşamıştır¹¹. Mısır'a iki kez giden Gelibolulu Mustafa Âlî ise, bu yöreye ait hatıra ve gözlemlerini *Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'z-Zâhire* adıyla kitaplaştırmıştır¹². Ali Çelebi Mısır valisi ve hâkimi olmuş; Şîrî mahlaslı Hersek-zade Ali Efendi de Mısır'da sancak beyi olarak bulunmuş; orada emekli olup ölmüş Osmanlı şairlerindedir¹³. Yine bu yüzyılda yaşamış şairlerden Kudsî Mısır'da defterdarlık, Celâl-zâde Salih (1485-1565), Şah Çelebi (XVI. YY) ve divan sahibi bir şair olan Gedizli Kabûlî (ö. 1591/1592) de Mısır'da kadılık yapmış, hatta Kabûlî Mısır'dan İstanbul'a

⁵ Hakkında bilgi için bk. Himmet Konur, *İbrâhîm Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.

⁶ Mustafa İsen, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 13.

⁷ Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-Su'ara ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 380; Kılıç, agt, C. II, s. 561, C. I, s. 388-389.

⁸ Canım, age, s. 8.

⁹ *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994, s. 276.

¹⁰ Kılıç, agt, C. I, s. 249; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 215.

¹¹ Kılıç, agt, C. II, s. 480, 505, 470.

¹² Eser, Orhan Şaik Gökyay tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır. Bk. Gelibolulu Mustafa Ali, *Hâlâtü'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'z-Zâhire*, Sadeleştiren: Orhan Şaik Gökyay, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984. Ayrıca bk. Orhan Şaik Gökyay, "1599'da Kâhire'de Günlük Hayat", *Eski Yeni ve Ötesi Seçme Makaleler I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 159-168. Âlî ve eseri hakkında genel bilgi için bk. Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 13-14.

¹³ Kılıç, agt, C. II, s. 610, 825-826.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

dönerken, bindiği geminin batması sonucu denizde boğularak ölmüştür¹⁴.

Osmanlı şairlerinin Mısır'la münasebeti daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. Mesela, Osmanlı'nın şair devlet adamlarından Râmî Mehmed Paşa (ö. 1707) Mısır valiliği yapmıştır¹⁵. Bu sırada kâtibi olan Râsih mahlaslı Sofyalı Yusuf Efendi (ö. 1706) de şairdir ve görevden alındıktan sonra İstanbul'a dönerken vefat etmiştir¹⁶. Ünlü Osmanlı şairlerinden Koca Ragıp Paşa 1744-1748 arasında Mısır valiliği yapmıştır. O dönemde sürekli bir iç kargaşa halinde olan Mısır'da, huzur ve sükûnu temin etmek için bir hayli uğraşan Ragıp Paşa, nihayet bu durumdan yorulmuş ve valilikten ayrılmıştır. Paşa, *Divan*'ındaki şu beyitle bu durumu özetler gibidir:

Kelâl geldi taşarrufdan Ümm-i Dünyâyı
Yeter şu Kâhireniñ çahır 'azm-i Rûm idelim¹⁷

Ragıp Paşa'nın bu beytine cevap olmak üzere Çeteci Abdullah Paşa (ö. 1762) aynı mealde şu beyti söylemiştir:

Beni sulţân-ı dehr itseñ de almam Ümm-i Dünyâyı
Azîzüm ben değışmem arz-ı Mışra Erzeni'r-Rûmî¹⁸

Ragıp Paşa'nın maiyetinde Mısır'a giden şair Dânişî Ahmed Efendi burada çeşitli vazifeler yapmıştır¹⁹. Tasavvuf şiirinin önemli simalarından ve aslen Malatyalı olan Niyâzî (ö. 1694), Mısır'da üç yıl kadar kalmış, ilim tahsil etmiş ve bu yüzden daha sonraki hayatında

¹⁴ Kılıç, agt, C. II, s. 703, 739, 799; Mustafa Erdoğan, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, C. I, s. 41.

¹⁵ Hüseyin Ayan-ı vd, "XVII. Yüzyıl Divan Nazım ve Nesri", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt, İstanbul, 1987, C. 5, s. 264.

¹⁶ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî (Nuşbetü'l-Âşâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 218.

¹⁷ Hüseyin Yorulmaz, *Koca Ragıp Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.12.

¹⁸ *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks-Sözlük*, Haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994, s. 216.

¹⁹ *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, s. 97.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Niyâzî-i Mısırî diye anılmıştır²⁰. Ünlü şair Nâbî (ö. 1712)'nin hac seyahatini anlattığı *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı eserinde de Mısır bölümü önemli bir yer tutmaktadır²¹. *Mesnevî Tercümesi*'yle ünlü Nahîfî Süleyman Efendi (ö. 1738) de Mısır'a giden şairlerdendir²². Yine Hâsib mahlaslı Kastamonulu Mehmed Efendi (ö. 1718) Kâhire'de mukabeleci olarak çalışmış; Kastamonulu Nâdî (ö. 1719), Re'feti (ö. 1706) ve İstanbullu Tayyibî (ö. 1679) Mısır'da muhtelif vali ve vezirlerin yanında divan efendisi olarak çalışmışlardır²³. Rivayete göre, Osman-zâde Tâib (ö. 1724) Mısır'da kadı iken yerine atanan şair Fâiz Abdurrahîm Efendi ile birlikte Mısır valisi Kayserili Öküz Mehmed Paşa tarafından zehirlenerek öldürülmüştür²⁴. Zekî mahlaslı Kasımpaşalı Halil (XVIII. yy), İstanbullu Medîhî (ö. 1672), Es'ad-zâde Muhammed Saîd (ö. 1687), Gıyâsî (XVIII. yy), Edirneli Kâmî (ö. 1724), Şeyhülislam Yahya (ö. 1644), tezkire yazarı Riyâzî (ö. 1644) de Mısır'da kadılık yapmış şairlerdendir. Yine Fasîhî Ahmed (XVIII. yy) uzun süre Kahire'de kalmış; İstanbullu Mâdîh (ö. 1720) ise Kahire'de kassam iken vefat etmiştir²⁵. Akovalı-zâde Hâtem (ö. 1754) on yıl kadar Kahire'de ilim tahsil etmiş; Seyyid Vehbî'nin şair oğlu Münîf (1740) de Kahire'de naib iken vefat etmiştir²⁶. Diğer taraftan Siyâhî Mustafa Dede (ö. 1710) Mısır Mevlevihanesi şeyhi olarak görev yapmış; daha sonra Nesib Dede (ö. 1714), Sâkîb Dede (ö. 1735), Müneccimbaşı Ahmed Dede (ö. 1701), Hasîb Dede (ö. 1719), Lebîb Dede (ö. 1714), Hızır Handî Dede (ö. 1727), Siyâhî-zâde Ârif Dede (ö. 1725) gibi bazı Mevlevî şairlerinin de Kahire'ye gelişine vesile olmuştur. İstanbul doğumlu Sadrî Dede (ö. 1719'dan sonra) de daha sonra aynı tekkede şeyhlik yapmıştır²⁷. Mirza-zâde Ahmed Neylî (1673/74-1748) ve Diyarbakırlı Refî' (ö. 1816) de Mısır'da kadılık

²⁰ Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. LVIII, XC.

²¹ Menderes Coşkun, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 232-249.

²² A. İrfan Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1992, s. 2.

²³ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî*, s. 170, 644, 216, 361.

²⁴ *Râmîz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, s. 50, 235.

²⁵ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî*, s. 266, 280, 441, 521, 538730, 201, 497, 553.

²⁶ *Râmîz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, s. 87, 269-270.

²⁷ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî*, s. 622-623; İlhan Genç, "Kıbrıs Lefkoşe Mevlevihanesi'nde Yetmiş Mevlevî Divan Şairleri", II. Uluslar Arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagusa.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

yapmış²⁸, tezkire yazarı Davud Fatin (1814-1866) ise çocukluğunda Mısır-Kahire'deki amcasının yanına gitmiş ve orada sekiz sene ikamet etmiştir.

Elem ki hâtırâ gelmezdi Mısr-ı Kâhirede

Çürütdi eyledi ifnâ beni bu dâ'irede

diyen Fatin, Mısır'da kendine miras olarak kalan evinin şerli bir adam tarafından zapt edildiğini söyleyerek vezir Mustafa Fazıl Paşa'dan bir kasideyle yardım istemiştir²⁹.

Bir vesileyle Mısır'la münasebeti olan bu şairlerin listesini daha da uzatmak mümkündür³⁰. Hatta Mısır'a giderken yahut Mısır'dan gelirken denizde boğularak ölen şairler bile bir hayli yekûn tutmaktadır. Buna karşılık, divan edebiyatının temel biyografik kaynakları olan tezkirelerde, Türkçe şiir söyleyen Mısırlı şair adı fazla geçmemektedir. Bu cümleden olarak; Kahire'de doğmuş, yaşamış, Şeyh İbrahim Gülşeni'ye bağlanmış ve Baleybelen adlı bir dil icat etmesiyle ünlü olan XVI. yüzyıl şairi Muhyî'yi, *Ahdî Tezkiresi*'nde "Mısır'dan Abdullah oğludur" diye tanıtilen ve üç beyti nakledilen, muhtemelen aynı yüzyılda yaşamış Şevkî'yi anmak mümkündür³¹. Ayrıca Hisalî'nin *Metaliü'n-nezair*'inde Remzî-i Mısrî diye bir şairin bir beyti nakledilmektedir³². Bunlardan başka Mısır'ın Kavalalı

²⁸ Neyli konusunda ileride ayrıca bilgi verilecektir. Refî için bk. Refî, *Cân u Cânân İnceleme-Metin*, Haz. Kaplan Üstüner, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

²⁹ *Fatin Divanı*, Haz. Mehtap Erdoğan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 4, 7, 47, 250.

³⁰ Bu noktada son olarak ünlü şair Mehmed Âkif Ersoy'un da 1923'ten sonra Mısır'a gidip geldiği ve 1926'dan itibaren oraya yerleşerek 1936 yılına kadar orada kaldığı hatırlanabilir. Konuyla ilgili bk. Tahsin Deliçay-es-Safsafy Ahmed el-Katory, "Mehmed Âkif'in Mısır'daki Çalışmaları ve Kültürel Çevresi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2 (2006), s. 71-83.

³¹ *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 325; Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arası (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 371.

³² Bilge Kaya, *Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metaliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, C. I, s. 132. Ancak bu şairin Mısır asıllı olmayıp Niyâzî gibi Mısır'da bir süre kalmış ve Mısrî nisbesini bu yüzden almış olması da mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

hanedanı tarafından yönetildiği dönemde de özellikle sarayda Türkçe şiir söyleyen bazı şairler yetişmiştir³³.

Divan edebiyatında; *Mısr-ı zâtü'l-ehrâm*, *Mısr-ı zâtü'l-harâm*, *Mısr-ı dârü'n-nasr*, daha çok da *Ümmü'd-dünya* yahut *Ümmü'l-bilâd* ifadeleriyle anılan³⁴ Mısır ve buranın en büyük şehri Kahire, özellikle Yûsuf Peygamber'in kıssasının geçtiği mekân olması dolayısıyla şiirlerde sık sık yer bulmuştur. Bu bakımdan şiirlerde; Yûsuf, Züleyha/Zeliha, Yakup/Ken'ân, Aziz, secde, kuyu/çâh, ihvân, cemâl, hüsn, melâhat, sultân, rüya/düş, tabir, mihr ü mâh, müşteri, satmak, terazi, metâ, baha, ağırlık, pazar, zindan/habs, beytü'l-hazen/ahzân, külbe-i ahzân, giryân, bûy, pîrâhen, çâk, mâlik gibi birbiriyle ilgili kelimelerden uygun olanlar tenasüp, telmih, tevriye, îhâm oluşturacak şekilde bir arada kullanılmıştır. Ayrıca kimi zaman Mısır'la birlikte Nil nehri ve Mısır'ın başkenti Kahire de şiirlerde anılmaktadır. Yine, Mısır'ın şeker kaynağı olması ve Anadolu'ya şekerin Mısır'dan gelmesi dolayısıyla şeker/sükker, kand kelimeleri şiirlerde geçmekte, kimi zaman da Mısır kelimesi ülke anlamında yahut uzaklık sembolü olarak kullanılmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden açıkça anlaşıldığı üzere, Osmanlı şairlerinin Mısır'la çok yoğun bir teması olmuştur. Bu temasların, gidiş, geliş ve yaşayışların divanlara yansımaması da düşünülemezdi. İşte bu düşünceyle tarafımızdan yapılan bir taramada, kimi şairlerin Mısır'ı bir teşbih ve telmih unsuru olarak kullanmaktan öte, Mısır'la ilgili müstakil şiirler söyledikleri tespit edilmiştir.

Aşağıda, bazı Osmanlı şairlerinin Mısır'la ilgili söyledikleri ve onların Mısır'la ilgili izlenimlerini yansıtan, çoklukla Mısır redifi etrafında şekillenmiş müstakil şiirler üzerinde durulacaktır³⁵. Yazının çok fazla uzamaması için her divanda bulunabilecek, sıradan Mısır

³³ Geniş bilgi için bk. İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, s. 49-65.

³⁴ *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı*, s. 213, 235; Muşafa Şafâî Efendi, *Tezkire-i Şafâî*, s. 201; *Fâtî Divanı*, s. 47.

³⁵ Divan şiirinde, temel nazım biriminin beyit olduğu ve istisnaları olmakla birlikte, anlamın da bir beyit içinde tamamlandığı bilinen bir husustur. İncelendiğinde anlaşılacağı üzere, Mısır'la ilgili manzûmeler de bu tarzdadır. Manzûmelerdeki redif kısmî bir ortaklık sağlamakla birlikte, beyitler arasında çoğunlukla doğrudan anlam bağlantısı yoktur. Örneğin bir şair, bir manzûmenin ilk beytinde sevgili özleminden söz ederken, sonrakilerde ise gurbetten, yalnızlıktan, Mısır'ın hurmalarından, şekerinden, Nil nehrinden, Yusuf Peygamber'den bahsedebilmektedir. Bu bakımdan Mısır'la ilgili müstakil manzûmeler denilinde, genel bir konu birlikteliği (*vek-âheng*) olmakla birlikte, baştan sona hep aynı konunun işlendiği şiirler düşünülmemelidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

kelimesinin geçtiği beyitler ve Mısır'la ilgili tarih manzûmeleri çalışmaya dâhil edilmemiştir³⁶.

Bazı Osmanlı Şairlerinin Mısır İzlenimleri

Tarafımızdan divanlar esas alınarak yapılan taramada³⁷ Karamanlı Aynî (ö. 1491-1494), Ahmed Paşa (ö. 1497), Revânî (ö. 1524), Kabûlî (ö. 1591-1592), Fehîm-i Kadîm (ö. 1647), Mezâkî (ö. 1676), Tecellî (ö. 1688), Râmî Paşa (ö. 1707) ve Mirza-zâde Neylî (ö. 1748) divanlarında Mısır'la ilgili müstakil manzûmelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu manzûmeler; o dönemde yaşamış Osmanlı aydınlarının, ülkenin önemli bir parçası olan Mısır'a ve Mısırlılara bakış açısını göstermekte, ayrıca dışarıdan İstanbul ve Anadolu'yu nasıl gördükleri, ne kadar özleyip aradıkları konusunda da bir fikir vermektedir. Manzûmelerden bazıları, metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, Mısır'a gidildikten sonra söylenmiştir. Bu bakımdan şairlerin Mısır'la ilgili izlenimlerini, kanaatlerini yansıtmaları bakımından da önemlidir. Aşağıda önce, tarih sırasına göre bu ülkeyle ilgili şiiri bulunan divan şairleri ve onların Mısır'la münasebeti üzerinde kısaca durulmuş;

³⁶ Mesela, *Refî-i Kâlâyî Divanı*'nda Mısır'la ilgili 7 tarih manzûmesi (Tarihler kısmı, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13), bir de Mısır'ın fethi üzerine söylenmiş tebrik-nâme (musammât 4) bulunmaktadır. Bk. Bilal Alpaydın, *Refî-i Kâlâyî Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007 (Metin Bankası Projesinden).

³⁷ Kimi mesnevilerde Mısır'ı anlatan muhtelif uzunluktaki beyitler/bölümler yer almakta ise de bunlar, makalenin sınırlarını çok fazla genişleteceğinden çalışmaya dâhil edilmemiştir. Örnek olarak aşağıya Kınalı-zade Ali Çelebi Mısır kadısı olduğunda, kadı nâibi olarak onunla birlikte Mısır'a giden Vücûdî (ö. 1612)'nin *Hayâl u Yâr* adlı mesnevîsinden bazı beyitler nakledilmekle yetinilmiştir (Fazla yer tutmaması için beyitlerin mısraları yan yana yazılmıştır):

...	
Ol ebû'l-fazla gör ki Mevlâyı	Nâmzed kıldı Ümm-i Dünyâyı
Nî'met-i Hâk için o merd-i Hudâ	Şeker-i şükri kıldı cânâ gîdâ
Yûsuf manşiba olup mâlik	Ol 'azîz oldu Mışrına sâlik
Mışra girdi o baħr-i 'ilm-i Hudâ	Şâfi'î havz oldu nâ-peydâ
Görüp ol baħri anda re'ye'l-'ayn	Didiler Mışra Mecma'u'l-Baħreyn
Kimdür iden o baħri Nile kıyâs	Çizidür Nil ü hâmesi miqyâs
Nîl olursa nebât-ı zer'a sebeb	Budur olan hayât-ı şer'a sebeb
Hâli Mışruñ 'acebdür ehli bilür	Şu kesilmese etmegi kesilür
Sihri bâtıl olup ferâ'inenüñ	Oldı halk düşmeni melâ'inenüñ
Şeker-i şer'î Mışra dad oldu	Şekerüñ dadı bil ki ad oldu
Qaldı[kıldı?] seyr-i Qarafe seyr-i Bulak	Halkı oldu ma'ârife müştak
'İlm-i taqvâ vü dîn ile yek-ser	Câmi'-i Ezher oldu mahkemeler
Neydügin gördi 'adl ile inşâf	Qähire oldu mazhar-ı elţâf
...	

Bk. Yaşar Aydemir, *Vücûdî Hayâl u Yâr*, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2007, s. 204-205.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

ardından ilgili şairin manzûmesi şekil ve muhteva açısından değerlendirilmiş; arada da manzûmenin metni sunulmuştur. En sonda ise umûmî bir değerlendirme yapılmıştır.

Divanında Mısır'la ilgili müstakil manzûmeye rastlanan ilk şair **Karamanlı Aynî**'dir. Kaynaklara göre Aynî; Türkistan'ın önemli kültür merkezlerinden Tirmiz'de doğmuş, buradan önce Karaman'a gelmiş, daha sonra Cem Sultan'ın yanına Kastamonu'ya gitmiş; Kastamonu'da üç yıl kaldıktan sonra Cem Sultan'la birlikte Karaman'a dönmüş ve ömrünün geriye kalan kısmını burada tamamlamış ve ölmüştür. Kaynaklarda ve bilinen tek eseri olan Divan'ında onun Mısır'a gittiğine dair bir ipucu yoktur³⁸. Bununla birlikte Aynî'nin, hâmîsi olan Cem Sultan'ı çok sevdiği, onun yanında uzun yıllar kaldığı bilinmektedir. Bilindiği üzere, talihsiz şehzâde Cem, ağabeyi Bayezid'le giriştiği saltanat mücadelesinde yenik düşünce bir süre Mısır, Şam taraflarına çekilmiş ve oralarda kalmıştır. Bunun üzerine

Âb-ı çeşmüh bigi Mısr u Şâma iy dil gitdi yâr

Sen de var ardınca hâk-i Yûsuf-ı Ken'ânî öp

diyen Aynî'nin³⁹ Mısır'la ilgili şiirinin de bu olayla ilgili söylenmiş olması ihtimali vardır. Nitekim ilgili manzûmenin 5. beytinden de bu hissedilmektedir. Aynî'nin manzûmesi gazel nazım şekli ile ve 7 beyit halindedir. Aruzun muzari bahrinin *mef'ûlû fâ'ilâtün mef'ûlû fâ'ilâtün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. "olan Mısr" şeklinde iki kelimedenden oluşan bir redifin yer aldığı manzûmede, "-âd" seslerinden oluşan ve bir uzun ünlü ile bir ünsüzün yer aldığı (revî ve öncesindeki uzun ünlüden meydana gelen) zengin kâfiye (eski ismiyle *kâfiye-i müreddefe*⁴⁰) kullanılmıştır. Son beyitte şairin mahlası geçmektedir. Manzûmede özellikle, redif olan kelimelerin ve kafiye de geçen uzun a (â) sesinin tekrarı vasıtasıyla bir âhenk oluşturulmaya çalışmıştır. İçeriği üzerinde konuşmadan evvel Aynî'nin manzûmesinin metnini yazmak faydalı olacaktır⁴¹:

³⁸ Aynî'nin hayatı, edebî kişiliği ve şiirleri için bk. Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

³⁹ Age, s. 4.

⁴⁰ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 61.

⁴¹ Yazıya esas alınan metinlerde, çevriyazı gibi bazı noktalarda farklılıklar bulunmasından, metinleri aynı tarzda yazabilmek için, metnin omurgasına

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- 1 İy yiryüzinde yektâ ümmü'l-bilād olan MıŖr
Cennet-Ŗıfat cihānda iy bu'l-'ibād olan MıŖr
- 2 Nilünđe hābit olmađ yok sende nāķıs olmađ
İy irtifā' u Ŗā'id zāyid ziyād olan MıŖr
- 3 Yüz ĥabbe sünbülünđe biđ ġalle ĥırmenünđe
İy her rebī' ü vaŖfı ĥayrū'l-ĥaŖād olan MıŖr
- 4 Çün on iki burūcuđ on iki oldı Ŗehri
Burc-ı Esed gibi iy muĥkem-nihād olan MıŖr
- 5 Ya'ķüb-ı nā-murād-ı Ken'an ĥazın idicek
İy Yūsuf-ı zamāna ķaŖr-ı murād olan MıŖr
- 6 Her kim ki sākin olsa olmaz ilünđe ġamġın
İy ma'deni neŖātuđ v'iy kān-ı Ŗād olan MıŖr
- 7 MiŖlün bilād içinde *lem yeĥluķ*⁴² oldı vallāh
İy 'Aynünün dilinde her demde yād olan MıŖr⁴³

Hemen anlaŖıldıđı üzere manzūme, içeriği aĥısından bir Mısır medhiyesidir. "İy" (ey) hitabıyla baŖlayan manzūmenin her bir beytinde deđiŖik özellikleri sayılarak Mısır'a seslenilmekte, Mısır övülmektedir. Ayni, yeryüzünde benzersiz ve memleketlerin anası (doğum yeri) olması, cennet sıfatlı dünyada ibadet eden kulların babası (?) olması; Nil'inde yanlıŖlık/düzensizlik, kendisinde eksiklik olmaması, yüksekliğinde fazlalık gereksiz (yeterince yüksek) olması; sünbülünde yüz tane, harmanında bin geliri (yani verimli) olması, her küçük nehrinin ve özelliğinin hasadın hayırlısı olması; on iki burç gibi on iki Ŗehri ve aslan burcu misali sağlam yapılı olması; Kenan'ın muradını alamamıŖ Yakup'u üzdüğünde zamanın Yusuf'una murad köŖkü (sığınak) olması; onda yaŖayanın gamlı olmaması, onun mutluluğun kaynağı olması; memleketler içinde benzeri yaratılmamıŖ olması yönleriyle Mısır'ı anmakta ve övmektedir. Özetlemek gerekirse, Ayni'nin manzūmesinde Mısır; medeniyetin doğum yeri ve vatani olması, Nil ırmağı sayesinde verimli topraklara sahip olması,

dokunulmadan bazı ufak tefek deđiŖiklikler yapılmıŖ, örneğin çevriyazılı olmayanlar çevriyazılı biçime getirilmiŖtir.

⁴² "Öyle bir kavim ki, memleketler içinde onun gibisi yaratılmamıŖtı".

Kur'an-ı Kerim ve Aĥıklamalı Meal, Haz. Ali Özek vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, 89/8.

⁴³ Mermer, age, s. 443.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Cem örneğinde olduğu gibi bazıları için sığınak olması yönleriyle övülmektedir. Anlaşılacağı üzere Aynî'nin gazeli; müşahhas, reel bir medhiye değildir. Büyük bir ihtimalle Mısır görülmeden hayâlî olarak söylenmiştir. Nitekim Nil nehrinin burada bulunması, Yakup ve Yusuf peygamberlerin burada yaşamış olması dışında Mısır'la ilgili net bilgiler de içermemektedir. Benzersiz olması, verimliliği, sağlam yapılı olması, insanların mutlu olması gibi özellikler umûmî, her belde için söylenebilecek ifadelerdir. Görüldüğü gibi manzûmede Mısır'a yönelik olumlu bir bakış açısı söz konusu olup, bu memleket hep güzel niteliklerle anlatılmaktadır.

Divanında Mısır'la ilgili şiir tespit edilen ikinci şair **Ahmed Paşa**'dır. XV. yüzyılın kaside üstadı sayılan Ahmed Paşa, muhtemelen Edirne'de doğmuş, fakat hayatının önemli bir kısmını Bursa'da geçirdiği ve orada vefat ettiği için Bursalı diye tanınmıştır. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra önce Bursa ve Edirne'de müderrislik yapan Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçmesinden sonra kısa sürede yükselerek kazasker, padişahın musahibi, hocası ve en son da veziri olmuştur. Ancak bir süre sonra talihi ters dönen Ahmed Paşa, bazı dedikodular sebebiyle Fatih'in gazabına uğramış ve hapsedilmiştir. Bilahere affedilmişse de bir daha saraya giremeyen Ahmed Paşa, önce çeşitli medreselerde mütevellilik daha sonra da Sultanönü, Tire, Ankara ve Bursa'da sancak beyliği yapmış ve 1497'de Bursa'da ölmüştür⁴⁴.

Bu kısa biyografiden de anlaşıldığı üzere, bilindiği kadarıyla Ahmed Paşa'nın Mısır'la doğrudan bir ilgisi olmamıştır. Bununla birlikte paşanın Divan'ında bulunan Mısır konulu şiir, kısmen Mısır'ın görülmüş olduğu gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Ahmed Paşa'nın Mısır'la ilgili manzûmesi 9 beyitlik bir gazeldir. Aruz vezninin remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbına uymaktadır. Manzûmede "-ı Mısır" şeklinde bir redif ile Aynî'nin şiirinde olduğu gibi, "-ân" seslerinden oluşan, revî ve öncesindeki uzun ünlüden meydana gelen zengin kâfiye (*kâfiye-i müreddefe*) kullanılmıştır. Gazelinin sonunda mahlasını da söyleyerek bir çeşit mührünü basan Ahmed Paşa'nın üzerinde durulan şiirinin metni şu şekildedir:

⁴⁴ Günay Kut, "Ahmed Paşa, Bursalı", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, s. 111; *Ahmet Paşa Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 11-13.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- 1 Mısr-ı hüsnüñ haķı ey Yūsuf-ı Ken‘ān-ı Mısr
Utanur şehd-i lebünđen şekeristān-ı Mısr
- 2 Şām-ı zülfüñ çerisi kondı göñül Mısrına kim
Sāye-bānlarla doludur kamu meydān-ı Mısr
- 3 Ğam degül bende iseñ Mısr-i dile sulţānsın
Bir ‘azizün ħulıdur Yūsuf-ı Ken‘ān-ı Mısr
- 4 Eyledi ‘aşķ Zelīhası bu cān Yūsufına
Mısr-ı hüsnüñde zenaħdānını zındān-ı Mısr
- 5 Ey gözüm yaşını gören sebaķ al hüsnüñden
Ĥüb olur Nıl kenārında çü seyrān-ı Mısr
- 6 Ruĥ u zülfüñ hevesinden giceler şubĥa degin
Zeyn olur şem‘-i şebistān ile dükkān-ı Mısr
- 7 Yüzi ĥurşıdı şeb-i zülfüñi kāfer görüben
Rüm-ı hüsnüñde çeker tıĝ-ı dıraĥşān-ı Mısr
- 8 Cān ĝamın yüklenür il muşĥaf-ı hüsnüñ gözetür
K’ola maĥmilde temāşā-yı firāvān-ı Mısr
- 9 Ĥoş şeker-rız olur Sa‘di-i Şirāz gibi
Aĥmedün sözlerin oķursa ĝazel-ĥ‘ān-ı Mısr⁴⁵

Görüldüğü üzere Ahmed Paşa'nın gazeli, klasik Türk şiirinde Mısır'la ilgili umûmiyetle kullanılan kelime ve anlamlar üzerine kurulmuştur. Bir başka deyişle bu gazelde, klasik şiirde kullanılan Mısır'la ilgili unsurlar bir araya getirilmiş gibidir. Yusuf, Kenan, utanmak, güzellik, şehd, şeker, sultan, bende, aziz, kul, aşk, Zeliha, zindan, Nil gibi mütenasip kelimelerle Mısır'da vukubulan Yusuf peygamber kıssasına göndermeler yapılmaktadır. Genel olarak bir aşk şiiri olan bu gazelde, öncelikle muhatap olan sevgiliye hitap edilmekte, geri planda da Mısır'la ilgili unsurlar sıralanmaktadır. Örneğin ilk beyitte; “ey Mısır Kenan'ının Yusuf'u (gibi güzel olan sevgili), güzellik Mısır'ının (ülkesinin) hakkı (için), Mısır'ın şekerlikleri senin dudağının balından utanır” denilerek öncelikle sevgilinin güzelliği ve dudaklarının tadı vurgulanmakta; arka planda da Mısır'da yaygın olan şeker üretimine gönderme yapılmaktadır.

⁴⁵ *Ahmet Paşa Divanı*, s. 159.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

İkinci beyitte; “(ey sevgili) gönül Mısır’ına (ülkesine) senin saçlarının akşam (gibi karanlık olan) askeri kondu, nitekim bütün Mısır meydan(lar)ı gölgeliklerle doludur” denilerek bir taraftan âşğın gönlüne sevgilinin saçlarının düştüğü söylenmekte, diğer yandan da sıcak bir ülke olan Mısır’ın meydanlarındaki gölgelikler dile getirilmekte, aynı zamanda Şam şehrine de işaret edilmektedir. Üçüncü beyitte; “Kul isen gam değil, üzülmeye, gönül Mısır’ına (ülkesine) sultansın, Mısır Kenan’ının Yusuf’u (da) bir azizin kölesidir” denilerek hem köle bir sevgiliye hitap edilmekte, onun âşğın gönlünün sultanı olduğu söylenmekte; hem de Yusuf Peygamber’in Mısır’ın maliye bakanına (aziz) köle oluşu hatırlatılmaktadır. Dördüncü beyitte; “aşk Zeliha’sı, bu can Yusuf’una güzelliğinin Mısır’ında (ülkesinde) çene çukurunu Mısır zindanı eyledi” denilmekle öncelikle sevgilinin âşğı bir anlamda esir ettiği söylenmekte, geri planda ise Yusuf Peygamber’in kuyuya ve zindana düşmesine telmih yapılmaktadır. Sonraki beyitte; “Ey gözümün yaşını gören, güzelliğinden ders al, çünkü Nil kenarında Mısır’ı seyretmek güzel olur” denilerek bir taraftan sevgilinin yolunda âşğın ne kadar çok gözyaşı döktüğü ifade edilmekte, sevgiliden merhamet istenmekte, bir taraftan da Nil nehri kenarında Mısır’ı seyretmenin güzel olduğu söylenerek Mısır sosyal hayatından bir manzara nakledilmektedir. Manzûmenin altıncı beytinde Mısır dükkânlarının gece mumlarla aydınlatıldığına, yedinci beytinde Mısır’ın parlak ve meşhur olan kılıçlarına, sekizinci beytinde deve sırtında yapılan Mısır gezisine, son beyitte ise Mısır’ın gazel okuyucularına işaret edilmektedir. Tenasüp, telmih, leff ü neşir gibi klasik edebî sanatların da yardımıyla bir âşğın sevgiliye hitabıyla, sanki Mısır’da yapılmış bir gezinin izlenimlerinin başarılı bir biçimde harmanlandığı bu gazelde; beyitlerde yer yer doğrudan veya dolaylı olarak Mısır’ın sosyal ve tarihî hayatıyla ilgili ifadelerin de bulunduğu görülmektedir.

Divan’ında Mısır’la ilgili şiir bulunan başka bir şair **Revânî**’dir. Asıl adı İlyas Şüca Çelebi olan Revânî, Edirne’de doğmuştur. Tahsilini burada tamamlayan Revânî, Sultan II. Bayezid zamanında İstanbul’a gelmiş ve bir süre sonra şiirleriyle kendi de şair olan padişahın dikkatini çekmiş ve takdirine mazhar olmuştur. Daha sonra Bayezid tarafından Surre Emini olarak Mekke ve Medine’ye gönderilen Revânî, burada yaptığı söylenen yolsuzluk sebebiyle görevden alınmıştır. Kendine daha büyük bir ceza verilmesinden korkan Revânî, bu sırada Trabzon’da vali olan Şehzade Selim’in yanına sığınmış; burada itibar ve ihsana mazhar olmuştur. Ancak bir süre sonra uygunsuz hareketleri sebebiyle bütün malvarlığına el konularak buradan da kovulan şair, Arabistan yahut Mısır taraflarına gitmek üzere yola çıkmışsa da son anda şehzade tarafından affedilerek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

geriye döndürülmüştür. 1512’de Şehzade Selim’in Osmanlı tahtına oturması sırasında yanında olan Revânî, bundan sonra matbah-ı âmire kâtipliği ve eminliğinde, Ayasofya mütevelliliğinde bulunmuştur. 1517’deki Mısır fethi sırasında diğer bazı şairlerle birlikte musahib sıfatıyla Yavuz’un yanında olmuş, hatta padişaha fetih-nâme niteliğinde bir de kaside sunmuş olan Revânî, bu seferden dönüş sırasında Yavuz’a sunduğu “berî” redifli kaside yüzünden padişahın gazabına maruz kalmış ve yanından uzaklaştırılmıştır. Daha sonra kısmen affedilen şair, Bursa kaplıcaları mütevelliliği göreviyle Bursa’ya gitmiş ve bir süre burada yaşamış; 1521 yılındaki Kanunî’nin Belgrad fethi üzerine söylediği kaside ile de ihsana mazhar olup İstanbul’a geri dönmüş ve 1524 yılında muhtemelen İstanbul’da vefat etmiştir⁴⁶.

Daha önce şiirleri yazılan Karamanlı Aynî ve Ahmed Paşa’nın tersine, Revânî’nin Mısır’la münasebeti kesin olarak bilinmemektedir. İstanbul’dan kaçtıktan ve Trabzon’dan kovulduktan sonra bir rivayete göre Mısır’a gitme niyetiyle yola çıkması, onun Mısır’ı bir sığınak olarak gördüğünün delilidir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi Yavuz’un Mısır fethi sırasında yanında bulunmuş, buranın fethine şahit olmuş ve büyük bir ihtimalle aşağıda yazılacak olan Mısır konulu şiiri de bu sırada söylemiştir⁴⁷. Revânî’nin ilgili şiiri de öncekiler gibi gazel nazım şeklindedir ve 5 beyitten oluşmaktadır. Aruz vezninin remel bahrinin *fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün* kalıbına uygun olan gazelde kafiye olarak sadece uzun a (â) sesi kullanılmış (tam kafiye), ayrıca Farsça terkip ye’si ile Mısır kelimesinden oluşan “-yı Mısır” şeklindeki redif de kısmen konu bütünlüğüne katkıda bulunmuştur. Önceki manzûmelerde olduğu gibi bunda da şairin mahlası son beyitte yer almaktadır. Revânî’nin üzerinde durulan, Mısır’la ilgili şiirinin metni şu şekildedir:

- 1 Kâmeti dikmesidür naḥl-i dil-ārâ-yı Mısır
Lebi perverdesidür şimdi mürebbâ-yı Mısır
- 2 Devr-i ḥüsnünde gönül küyuḡa ‘azm itdi yine
Döndi ol h’âceye kim eyleye sūdâ-yı Mısır
- 3 Nola küyuḡda gözüm yaşını seyr eyler iseḡ
Nîl ile ḡub olur çünki temâşâ-yı Mısır

⁴⁶ Ziya Avşar, *Revânî Divânı*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2007, s. 2-32; Ridvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 95-101.

⁴⁷ Avşar, age, s. 21.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- 4 Dil bilür bir lebi şeker güzelüñ ‘âşıkıyuz
Egleyimez dili tütî-i şeker-hâ-yı Mısır
- 5 Varsa bu şi’r-i **Revânî** nola Rûm illerine
Armağan olur imiş her yire hurmâ-yı Mısır⁴⁸

Revânî’nin gazeli, genel olarak okunduğunda bir aşk şiiri gibidir. Ancak benzetme unsurlarının hep Mısır’la ilgili olması dikkati çekmektedir. Örneğin ilk beyitte, “Mısır’ın gönül süsleyen hurma ağacı, (sevgilinin) boyu(nun) dikmesidir (yani onun yanında ancak küçük bir fidan gibidir); şimdi Mısır terbiyesi görmüş (sevgilinin) dudağının yetiştirmesidir (yahut Mısır tatlısı, sevgilinin dudağının yanında yetişmiş, tadını ondan almıştır)” denilerek Mısır’ın sosyal ve ekonomik hayatında çok önemli bir yeri olan hurma ağaçlarına ve şeker kaynağı olan Mısır’ın tatlılarına işaret edilmektedir. Ancak şair/âşik bakışına göre bunların sevgilinin yanında pek fazla bir değeri yoktur. İkinci beyitte Revânî sevgilisine seslenerek “Güzelliğinin devrinde gönül yine senin bulunduğun yere niyet etti, o Mısır ticareti yapmak isteyen tüccara benzedi” diyerek, âşığın sevgilinin diyarına gitmek istemesini kârlı bir işe yönelmek olarak yorumlamakta ve böyle yapan gönlünü Mısır’la ticaret yapan bir tüccara benzetmektedir. Bilindiği gibi Mısır, Osmanlılar için önemli bir ticari merkezdir. Şeker, keten, kumaş, hurma, pirinç gibi ticari eşyaların bir kısmı İstanbul’a buradan gelmektedir⁴⁹. İşte şair Osmanlı-Mısır sosyal hayatının bu yönüne göndermede bulunmaktadır. Revânî’nin gazelindeki üçüncü beyit, Ahmed Paşa’nın gazelindeki beşinci beyte çok benzemektedir. Bu beyitte şair sevgilisi için Nil kadar çok gözyaşı döktüğünü ifade etmekte ve Nil nehrinde/nehrinin kenarında gezintinin çok güzel olduğunu belirtmektedir. Öncekiler gibi bu beyit de bir tecrübenin, Nil nehrinde kayıkla veya nehir kenarında yapılan bir gezintinin sonucunda söylenmiştir. Dördüncü beyitte şâir, “dil bilir (dilimizi bilir veya halden anlar) dudağı şeker (gibi tatlı) bir güzelin âşığıyız; gönlü Mısır’ın şeker yiyen papağanı eğleyemez” diyerek Mısır’ın şeker kaynağı oluşuna, burada şeker yedirilerek dillendirilen papağanlara ve belki de dilini bilmeyen yabancıların arasında kalışına işaret etmektedir. Son beyitte ise şair, “Revânî’nin bu şiiri Rum illerine varsa ne olur, her yere Mısır hurması armağan olurmuş” demekle bu şiiri Mısır’da iken yazdığını açıkça ifade etmekte, ayrıca Mısır’ın hurmalarının her yere hediye olarak götürüldüğünü

⁴⁸ age, s. 290.

⁴⁹ Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 607-609.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

söylemekte ve kendi şiirini bu hurmalara benzetmektedir. Bu satırlardan anlaşılacağı üzere Revânî'nin şiiri Mısır'a bakış açısı noktasından olumsuz izler taşımayan, tarafsız bir niteliktedir. Ancak şair "Mısır'ın papağanları bizim gönlümüzü eğleyemez" demekle aslında, dolaylı olarak, İstanbul'u ve Anadolu'yu Mısır'a tercih ettiğini ifade etmektedir.

Divan'ında Mısır'la ilgili kanaatlerini dile getiren diğer bir divan şairi **Kabûlî**'dir. Asıl adı İbrahim olan Kabûlî, Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğmuş ve büyümüştür. İlk tahsilini de burada yapan Kabûlî, daha sonra İstanbul'a giderek orada medrese eğitimi görmüş ve Nâzır-zâde Ramazan Efendi'den icazet alarak mezun olmuştur. Ardından kadılık mesleğine atılan Kabûlî, Osmanlı coğrafyasının muhtelif yerlerinde, *Divan*'ındaki işaretlere göre daha ziyade Doğu Anadolu, İran ve Gürcistan taraflarında kadılık yapmıştır. Sivas ve Kars'ta da kadılık yaptığı *Divan*'ından anlaşılan Kabûlî'nin son görev yeri Mısır olmuştur. Kaynakların rivayetine göre şair, 1590 civarında gittiği anlaşılan Mısır'dan H. 1000/M. 1591-1592 tarihinde gemiyle dönerken denizde boğularak can vermiştir⁵⁰.

Revânî gibi Mısır'la münasebeti kesin olan Kabûlî, daha önce bahsedilen şairlerden farklı olarak Mısır'a bir devlet görevlisi, kadı olarak gitmiştir. Şâir, Mısır'a gidişiyle ilgili şunları söylemektedir:

Ya'kûb-şıfat milket-i Ken'âna yitişdük

İnşâf ide Yûsuf gibi sulţâna yitişdük

Cûlar gibi gezdük yürüdük berr ile bahri

Âhîr giderek sâhil-i 'ummâna yitişdük

Hıdmet iderek meclis-i rindâna irişdük

Meydâna girüp himmet-i merdâna yitişdük⁵¹

Kısaca bahsetmek gerekirse bu beyitlerde Kabûlî, denizden ve karadan yapılan bir yolculuk sonucu Kenan diyarına, Mısır'a ulaştığını ve burada rintlerin meclisine, meydana girip himmet-i

⁵⁰ Erdoğan, agt, C. I, s. 15-vd.

⁵¹ agt, C. II, s. 628.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

merdana, erenlerin himmetine ulaştığını söylemektedir. Son beyitte bahsedilen yerin Kahire’de bulunan Gülşenî tekkesi olması ihtimali akla geliyorsa da şairin *Divan*’ında bu konuya dair başka bir işaret yoktur.

Kabûlî Mısır’da kadılık yapmakla birlikte anlaşılan oradan pek memnun kalmamıştır. Bunu “Mısra gelme” diye başlayan bir manzûmesinden kolayca anlamak mümkündür. Gazel şeklinde ve 5 beyit olan bu manzûme, aruz vezninin remel bahrinin *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. Kafiyesi “-in” seslerinden oluşan (tam kafiye) gazelde, şairin mahlası son beyitte geçmektedir. Bu manzûmenin üzerinde durulan önceki şiirlerden ilk farkı, Mısır redifini taşımamasıdır. Gazelin redifi “ol” kelimesidir. İkinci farkı ise, öncekilerin tersine Mısır’la ilgili olumsuz kanaatler taşıyor olmasıdır. Manzûmenin içeriğinden bahsetmeden evvel metnin yazılması faydalı olacaktır. Kabûlî’nin gazeli şu şekildedir:

- 1 Mısra gelme yanılırsañ sâkin olma zâmin ol
‘İzzet itmezler gerek Yûsuf gerek Bünyâmin ol
- 2 Kimse bu kehf-i fenâda hürmet itmez it kadar
Sen gerek râbî‘ gerek sâbi‘ gerekse şâmin ol
- 3 Dürr-i meknûn olsañ eşhâş i‘tibâr itmez saña
Fazluñı irgür kemâle kâmil ol da kâmin ol
- 4 İstiķâmet ‘ayn-ı ‘ayb oldı saķâmetdür hüner
‘Aybuñı iķvâna izhâr itme merd-i hâzin ol
- 5 KİL ü kâle zâhib olma müfti-i mâzî gibi
Olur olmaz söz saña düşmez **Kabûlî** sâkin ol⁵²

Kabûlî’nin şiirinin önceki şiirlerden farklı olarak olumsuz kanaatler taşıdığı söylenmişti. Nitekim daha şiirin girişinde Kabûlî okuyucuya “Mısır’a gelme” diye öğüt vermektedir. “Mısır’a gelme, yanılırsan (yanılıp da gelirsen, burada) sâkin olma (yerleşme), zâmin ol (kefil, borçlu ol, gerekirse tazminat öde); gerek Yusuf (Peygamber) gerek Bünyamin (Yusuf Peygamber’in öz kardeşi) ol, değer vermezler” diyen şair, okuyucuya Mısır’a yanılır da gelirsen burada

⁵² agt, C. II, s. 640.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

yerleşme, çünkü peygamber bile olsan burada kıymet vermez, itibar etmezler demektedir. İkinci beyitte, “Sen gerek dördüncü, gerek yedinci, gerek sekizinci ol, bu fânîlik mağarasında kimse (sana) it kadar hürmet etmez” diyerek Mısır’da insana saygı gösterilmediğini söylemekte ve bu arada Ashâb-ı Kehf’e ve köpekleri Kıtımîr’e telmihte bulunmaktadır. Üçüncü beyitte “Dizili inci (bile) olsan kişiler sana itibar etmez; faziletini olgunluğa eriştir, kâmil (olgun, mükemmel) ol da gizli ol” diyerek okuyucuya fazilet ve kemalini artırmasını, fakat bunu ilan etmemesini öğütlemektedir. Kabûlî dördüncü beyitte, “(bu zamanda) doğruluk ayıbın aynısı oldu (öyle görülmeye başlandı); bozukluk ve eksiklik hünerdir (hüner olarak kabul edilmektedir); ayıbını kardeşlere açıklama, hazinedar (bekçi) adam ol” diyerek ketûm olmayı tavsiye etmektedir. Son beyitte ise, “Eski müftü (geçmiş zaman müftüsü) gibi dedi koduya uyma; olur olmaz söz sana düşmez Kabûlî, sâkin ol” diyerek kendine nasihat etmektedir.

Görüldüğü gibi bu manzûme, XVI. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı şairi ve aydınının Mısır insanına yönelik tenkitlerini içermektedir. Her ne kadar gazelde bütün beyitlerde aynı konunun işlenmesi şartı yoksa ve ilgili manzûmenin ilk iki beytinden sonra doğrudan Mısır’dan bahsedilmiyorsa da ikinci beyitte geçen “bu” işaret zamirinin ve aynı üsluptaki ifadelerin delaletiyle sonraki beyitlerin de Mısır’ı hedeflediği söylenebilir. Tabî bunların umûmî bir sosyal şikâyet-tenkit olması da mümkündür.

Mısır’la ilgisi ve bu konuda şiiri olan divan şairlerinin bu münasebet noktasında belki de en ilginç **Fehîm-i Kadîm**’dir. Babasının Arap veya Mısırlı olduğu söylenen şairin asıl adı Mustafa’dır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1627’de doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Erken yaşta Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenen Fehîm’in kısa hayatı talihsizlikler içinde geçmiştir. Bir süre kâtiplik yapmış, ardından Kudüs, Mekke, Medine, Edirne’ye ve son olarak da şâir dostu Mezâkî’nin teşviki ve yardımıyla, Mısır’a vali olan Eyyub Paşa’nın maiyetinde 1644 yılında Mısır’a gitmiştir. Burada bir süre rahat eden ancak aradığı huzuru bir türlü bulamayan Fehîm, zamanla buradan da sıkılmaya, gurbet acısını ruhunda duymaya başlamıştır. Bu arada Eyyub Paşa’ya yakınlığını çekemeyen bazı insanların etkisiyle paşanın çevresinden uzaklaştırılan ve sıkıntıya düşen Fehîm’in içindeki Mısır’dan hoşnutsuzluk gittikçe artmaya, “Ka’be-i aslî” dediği İstanbul’a duyduğu özlem de onu yakmaya başlamıştır. Gurbet, hasret ve sıkıntılarının etkisiyle içkiye de mübtela olan Fehîm, bir süre sonra neredeyse Mısır’dan nefret eder duruma gelmiştir. İstanbul’a dönmek için çareler arayan şair nihayet Mısır Kalesi Dizdarı Mehmed Ağa’nın sağladığı imkânlarla çok

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

özlediği vatanına dönerken yolda Konya'nın Ilgın kazasında, 1647 yılında vefat etmiştir⁵³.

Sanki acelesi varmış gibi daha on yedi yaşında Divan'ını tertip eden, yirmisinde de dünyaya gözlerini kapayan bu büyük şair, Türk edebiyatında "Sebk-i Hindî" denilen akımın belli başlı temsilcilerinden biridir. Fehîm'in Divan'ında Mısır ve insanlarıyla ilgili pek çok unsur bulmak mümkündür. Şairin yaklaşık üç yıl kadar Mısır'da kaldığı göz önünde tutulursa, bu şiirlerin hem şahsî bir tecrübenin, hem de İstanbul'dan Mısır'a giden bir Osmanlı insanının gözlem ve duygularının izlerini taşıdığı söylenebilir. Nitekim Fehîm, Mısır'a ilk geldiğinde Eyyub Paşa vasfında söylediği kasidede Mısır'ı "nimetler cenneti" olarak tavsif etmektedir.

Hüriveşân-ı gonca-leb gül-çîn-i bûs olmakda hep
Meftûh gülzâr-ı şarab Mısr oldu cennât-ı na'îm⁵⁴

Ancak şahsî psikolojisinin, gurbet ve hasret duygusunun, ayrıca yaşadığı sıkıntıların da etkisiyle Fehîm'in Mısır'la ilgili kanaatlerinin çok uzun bir zaman geçmeden olumsuz yönde değiştiği görülmektedir. Şairin bu bağlamda söylediği manzûmelerden biri 5 beyitlik bir gazeldir. Aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbına uygun olan bu manzûmede; "-üm" seslerinden oluşan zengin kafiye (*kafiye-i müreddefe*) ve "olur" kelimesi de redif olarak kullanılmıştır. Mahlas yine manzûmenin son beytindedir. Muhtevasına dikkat edildiğinde özellikle 3-5. beyitlerinin doğrudan Mısır'dan bahsettiği görülmektedir. Bu gazelin tamamı aşağıda yazılmıştır.

- 1 Ol ki hırşîd-i cemâl-i yârdan maħrûm olur
Zulmet-i ğamda vücûdı zerreveş ma'dûm olur
- 2 Görinür naqş-ı emel ğurbetde de zîrâ gelür
Levh-i pîşânîye evvel her ne kim mersûm olur
- 3 Çeşmüme gâhî hayâl-i Rûm ider şöyle hücûm
Kim sevâd-ı Mısr güyâ nokta-i mevhum olur

⁵³ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 3-9.

⁵⁴ *age*, s. 134.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- 4 Dil-berüñ MıŖır içre nā-yāb olduğın seyr eylese
Ehl-i ‘ıŖŖa Ɣaht-ı Yūsuf vaƔ‘ası ma‘lūm olur
- 5 Mālik-i Yūsuf da olsañ MıŖır *zindāndur Fehīm*
Göñlümüz müŖtāk-ı ħüsn-i dil-berān-ı Rūm olur⁵⁵

Bu beyitlerin ilkinde Fehīm; “Sevgilinin güneş (gibi) yüzünden (onu görmekten) mahrum olan kişinin vücudu (varlığı) gam karanlığında zerre gibi kaybolur” diyerek sevgilisini göremeyen kişinin çok üzüleceğini belirtmektedir. İkinci beyitte; “Emel nakışı, çizgisi gurbette de görünür, zira alın levhasına önceden ne yazılmışsa gelir” ifadesiyle de alın yazısından kaçılmayacağını ifade etmektedir. Şair üçüncü beyitte “bazen gözlerime Rūm (Anadolu) hayāli şöyle hücum eder ki (o anda) Mısır’ın karartıları sanki mevĥūm (vehmedilen, gerçekte olmayıp var olduğu zannedilen) noktalar olur” diyerek içindeki vatan hasretini ve Mısır bıkkınlığını dile getirmektedir. Dördüncü beyitte, “aşk ehli, sevgilinin Mısır içinde bulunmadığını görse, Yusuf zamanındaki kıtlık olayının ne olduğunu anlar” diyerek de buradaki yalnızlığına, sevgisizliğine işaret etmektedir. Şair beşinci beyitte ise, “(ey) Fehīm, Yusuf’un sahibi de olsan Mısır zindandır, gönlümüz Rum (Anadolu/İstanbul) dilberlerinin güzelliğine âşık olur” diyerek Mısır’ı bir zindan olarak gördüğünü ve gönlünün hâlâ Anadolu’daki sevdiklerinde olduğunu söylemektedir⁵⁶. Burada Yusuf peygamberin atıldığı zindanı da hatırlatan “zindan” kelimesi özellikle dikkat çekicidir ve aslında şairin Mısır’da ne kadar bunaldığının göstergesidir.

Fehīm, Divan’ındaki bir başka beyitte ise

Zelil olmaƔ *Fehīmā* Rūmda biñ vech ile yegdür
Baña lāzım degüldür mülk-i MıŖır içre ‘aziz olmaƔ⁵⁷

“Ey Fehīm, Rūm’da (Anadolu’da) zelil olmak bin bakımdan daha iyidir, bana Mısır mülkü içinde aziz olmak lazım değildir” demektedir.

⁵⁵ age, s. 416.

⁵⁶ Fehīm’in şiirlerinin nesre çevirisinde yer yer Üzgör’ün çalışmasından istifade edilmiştir.

⁵⁷ Üzgör, age, s. 522.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Fehîm'in Mısır'da iken söylediği "gurbetüz" redifli şiirde de Mısır'dan şikâyet söz konusudur. *Safâyî Tezkiresi*'nde bazı beyitleri "Der-Mezemmet-i Mısır" (Mısır'ı ayıplama, yerme konusunda) başlığı altında yazılmış⁵⁸ olan bu manzûme de gazel şeklindedir ve tamamı 9 beyittir. Aruz vezninin muzârî bahrinin *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbıyla söylenmiş olan bu manzûmede, "-ân" seslerinden oluşan zengin kafiye (*kâfiye-i müreddefe*) ve "-ı gurbetüz" redifi kullanılmış, ayrıca mahlas da son beyitte söylenmiştir. Gazelin metni aşağıdadır.

- 1 Geh meveveş müsâfir-i 'ummân-ı gurbetüz
Geh gird-bâd-ı bâdiye-gerdân-ı gurbetüz
- 2 Geh seyl-i pür-ħabâb gibi 'azm-i râh idüp
Vâdî-neverd-i ħâne-be-düşân-ı gurbetüz
- 3 Maĥv eyledi vücûdumuzu tâb-ı âftâb
Ĥâlâ serâb-ı deşt ü beyâbân-ı gurbetüz
- 4 Yûsufveş itdi baĥt bizi Mısrda esîr
Ĥayrân-nişîn-i gûşe-i zindân-ı gurbetüz
- 5 Ĥaşm-ı ġarîb böyle diyâr-ı ġarîb yoġ
Vîrâne-zâr-ı Mısrda ġayrân-ı gurbetüz
- 6 Ne bezm-i bâde ne ruĥ-ı sâde ne ġeşt-i bâġ
Ser-ġeşteġân-ı bî-ser ü sâmân-ı gurbetüz
- 7 Bir dil-rübâ da yoġ ki ide beste-pâ bizi
Zülf-i bürîde gibi perîşân-ı gurbetüz
- 8 Sermâye-i şafâ-yı dili eyledük telef
Taĥsîl-sâz-ı mâye-i ħirmân-ı gurbetüz
- 9 Dâr u diyâr-ı yârdan itdi cüdâ **Fehîm**
Rüz-ı ġıyâm dest-be-dâmân-ı gurbetüz⁵⁹

⁵⁸ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî*, s. 443.

⁵⁹ Üzgör, age, s. 478, 480. Kaynak eserde 8b; "Taĥsîl-i sâz-mâye-i ħirmân-ı gurbetüz" şeklindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

Yukarıdaki beyitleri şu şekilde bugünkü Türkçeye çevirmek mümkündür: “Bazen dalga gibi gurbet okyanusunun misafiriyiz, bazen gurbetin çölünü dolaşan anafuruz”, “Bazen kabarcıklarla dolu sel gibi yola koyulup gurbetin evi sırtında vadi dolaşanyız”, “Vücudumuzu güneşin harareti mahvetti, hâlâ gurbetin çölü ve çölün serabıyız”, “Talih bizi Yusuf (peygamber) gibi Mısır’da esir etti, gurbet zindanının köşesinde hayran bir şekilde oturmaktayız”, “Gariplerin düşmanı (olan) böyle garip (bir) yer yok, Mısır viraneliğinde gurbet hayranıyız (kendimizden geçmişiz)”, “Ne şarap meclisi, ne tüysüz yanak, ne bahçe gezintisi (hiçbirisi yok), gurbetin perişan başı dönmüşleriyiz (şaşkınılarıyız)”, “Bir güzel de yok ki ayağımızı (bizi buraya) bağlasın, kesilmiş saç gibi gurbetin perişanıyız”, “Gönül saflığı sermayesini telef ettik (boşuna harcadık), gurbetin mahrumluk mayasını tahsil etmekteyiz”, “(Ey) Fehîm, (bizi) sevgilinin evinden ve yurdundan ayırdı, (onun için) kıyâmet günü elimiz gurbetin eteğindedir (eteğinde olacaktır)”.

Bu şiirde Fehîm’in Mısır’ı *beyâbân* (çöl), *zindân*, *vîrâne-zâr* (viranelik) olarak nitelediği ve *gurbete* aynileştirdiği görülmektedir⁶⁰.

Bahsedilenlerin dışında, Fehîm’in Mısır’la ilgili müstakil bir şiiri daha vardır. Yine *Safâyî Tezkiresi*’nde 8 beyti “Der-Mezemmet-i Mısr” başlığı altında yazılmış olan⁶¹ bu manzûmenin tamamı 16 beyittir. Daha önce üzerinde durulan Mısır’la ilgili şiirlerden farklı olarak kıt’a nazım şeklinde olan manzûme, aruzun remel bahrinin *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. Manzûmede “-ı Mısr’dan” şeklinde bir redif ile “-âb” seslerinden oluşan, revî ve öncesindeki uzun ünlüden meydana gelen zengin kâfiye (*kâfiye-i müreddefe*) bulunmaktadır. Bu şiirin, nazım şekli

⁶⁰ Fehîm gibi bir süre Mısır’da kalan Nahîfî de hasret ve gurbeti yüreğinde hissetmiş ve Mısır’dan şikâyet eden beyitler söylemiştir. Kelime kadrosu olarak da Fehîm’in şiirlerine benzeyen bu beyitlerden bazıları aşağıdadır (fazla yer tutmaması için mısralar yan yana yazılmıştır):

Ğam-ı hasretle dâ'im hâtır-ı maḥzûn	Dil-i şürîde nâlân sîne sūzân dîde giryândur
perîşândur	
Azîz-i Mısr olursam da şafâ-yı hâtırım	O Yûsuf-çihrenüñ hicriyle âlem baḡa
yokdur	zindândur
Nahîfî ehl-i Mısrâ vaşf-ı ḫâl-i ḫâlet-	Nümüdâr-ı cefâ-yı ser-güzeşt-i mâh-ı
engîzün	Ken'ândur

Ya'kübbeş o dil ki ğamuñla 'alîl olur	Cüy-ı sirişk-i dîdesi maḥşud-ı Nîl olur
Mısr içre ey Nahîfî 'azîz olsa da yine	Elbet ğarîb hicr-i vatanla zellî olur

Aypay, agt, s. 121, 151.

⁶¹ Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî*, s. 443-444.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

dışında, diğer Mısır şiirlerinden ikinci bir farkı da şairin mahlasını daha ilk beyitte söylemiş olmasıdır⁶². Şiirin tam metni aşağıdadır.

- 1 ‘Ahdüm olsun ger der-i cennet olursa ey **Fehîm**
Şağ olursam geçmeyem bir dağı bāb-ı Mışrdan
- 2 Tā ki cānum tendedür mā’ü’l-ḥayāt olsa eger
İçmeyem Hızr eylese teklîf āb-ı Mışrdan
- 3 Mihr olursam ol ufuğdan itmeyem kaṭ‘ā ṭulū‘
Māh olursam almayam nūr āftāb-ı Mışrdan
- 4 Zehrede bād-ı semūm ber-güzār itse güzār
Ger dem-i ‘İsī reh-i pür-teff ü tīb-ı Mışrdan
- 5 Māh olup a‘mā iderdî nūr-ı mihr insānı kūr
Sürme itse āftāb u meh türāb-ı Mışrdan
- 6 Gülsitāndan bülbülān me’yūs olup hāmūş hep
Her ḥarābe pür-şadā bang-i ğurāb-ı Mışrdan
- 7 Bir cüvān şūḥ yok kim kām ala andan göñül
Ben hele ḥayretde ḳaldum kām-yāb-ı Mışrdan
- 8 Nokta-i şekki görüp şaṅma serāb ola şarāb
Yokdur ey ‘ārif nişān aşlā şarāb-ı Mışrdan
- 9 Çok temāşā itdüm ādem görmedüm zīrā gözüm
Ḥıyredür gerd-i ḥimār-ı bī-ḥisāb-ı Mışrdan
- 10 Üştürān lāğar-ten ü pür-kef-dehen ḥarlar ḳavî
Ey su’āl iden mizāc-ı şeyḥ ü şāb-ı Mışrdan
- 11 Ejderistān olsa lāyık büm-zār olsa revā
Genc olur peydā belî künc-i ḥarāb-ı Mışrdan
- 12 Dūzaḥa varmış bir ādem var ise virsün ḥaber
‘Āşiyāmı ḳorḳıdurlar mı ‘azāb-ı Mışrdan

⁶² Bilindiği gibi divan şiirinde bir nevi şairin imzası demek olan mahlas, genellikle sonda yahut sonlara doğru söylenir. Ancak bunun istisnaları da vardır. Örneğin Fehîm’in şiirinde olduğu gibi, Kabûlî’nin bazı manzûmelerinde de mahlas ilk beyitte, hatta ilk kelime olarak geçmektedir. Bk. Erdoğan, agt, C. I, s. 16.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- 13 Evliyâsı ser-bürehne-gîr der-kef gezmede
‘İzz ü nân-ı himmet ummañ bî-hicâb-ı Mışrdan
- 14 Vâkıf itdi nükte-i ef‘âl-i Fir‘avne bizi
Müstefîd olduk murâd üzre kitâb-ı Mışrdan
- 15 Çekse Yûsuf gâşiyem tutsa rikâbum ger ‘Azîz
İctinâb itdüm muhaşşal irtikâb-ı Mışrdan
- 16 Görmesün çeşmüm ebü’n-nevm eyleyem her dem gîdâ
Tâ gidince olmayan bîdâr h‘âb-ı Mışrdan⁶³

Şiirin genel olarak muhtevasına bakıldığında, şairin Mısır’da bulunmaktan dolayı duyduğu üzüntü, Mısır’a yönelik tenkitler, şairin Mısır’daki yalnızlığı... gibi olumsuz duygu ve düşüncelerin dile getirildiği görülmektedir. Örneğin daha ilk beyitlerde şair; “Ey Fehîm, ahdim olsun eğer cennet kapısı (bile) olsa, sağ olursam bir daha Mısır’ın kapısından geçmeyeyim”, “Canım tende olduğu (yaşadığım) sürece, eğer Mısır’ın suyu ölümsüzlük suyu olsa ve Hızır (bana) teklif etse içmeyeyim”, “Güneş olursam o ufuktan (Mısır ufkundan) asla doğmayayım, ay olursam Mısır’ın güneşinden nur almayayım” diyerek Mısır’a gelmekten dolayı duyduğu pişmanlığı, burayı bir daha görmek istemediğini, hatta buraya yönelik nefretini dile getirmektedir. Sonraki beyitlerde ise şair şunları söylemektedir: “Mısır’ın sıcak ve göz alan yollarından Hz. İsa’nın diriltici nefesi bile geçse, çiçeği kurutacak sam yeli hediye eder”, “Güneş ve ay Mısır’ın toprağından (gözlerine) sürme etseler, ay görmez olur, güneşin ışığı da insanı kör ederdi”, “Bülbüller gül bahçesinden ümitsiz olup hep susmuşlar, her harabe Mısır kargalarının sesiyle dolu”, “Bir genç, neşeli güzel yok ki gönül ondan muradını alsın, Mısır’ın zevki, neşesi konusunda ben hayrette kaldım”, “Şüphe noktasını görüp serâbı şarâb olur sanma (şair sin ve şın harfleriyle oyun yapmaktadır), ey ârif Mısır şarabından asla iz, işaret yoktur”, “Çok baktım (ama Mısır’da) insan göremedim, çünkü gözüm Mısır’ın sayısız eşeklerinin tepişmelerinden (çıkan tozdan dolayı) fersiz ve donuk haldedir”, “Ey Mısır’ın genç ve ihtiyarlarının mizacını soran, develer zayıf vücutlu ve ağızları köpükle dolu, eşekler güçlü kuvvetlidir”, “Mısır’ın harabelerinden hazineler ortaya çıkar, (bunun için Mısır) ejder ülkesi, baykuş yeri olsa uygundur”, “Cehenneme varmış bir insan varsa haber versin, âsileri

⁶³ Üzgör, age, s. 280-284.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Mısır azâbıyla korkuturlar mı?”, “Evliyası çıplak başları avuçlarında gezmede, Mısır’ın utanmazlarından manevi yardım ekmeği ve itibarı beklemeyin”, “Mısır kitabından istediğimiz gibi faydalandık, bizi Firavun’un işlerinin inceliklerini bilir hale getirdi”, “Eğer Yusuf (Peygamber) örtümü çekse (atımın örtüsünü getirirse), (Mısır’ın maliye bakanı olan) Aziz atımın üzengisini tutsa (bana hizmet etseler), kısacası ben Mısır işlerinden çekildim”, “Her zaman haşhaş tohumlarını gıda edeyim (de) gözüm görmesin, ta gidinceye kadar Mısır uykusundan uyanmayayım”.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere manzûmede; Mısır’ın sıcak, kumluk ve tozlu bir yer oluşu, eşeklerinin ve develerinin çokluğu, hazinelerin, Firavun’un ve Hz. Yusuf’la Aziz’in diyarı oluşu gibi hususlara işaret edilmiştir. Şiirin çoğunlukla Fehîm’in iç dünyasındaki sıkıntıların, duyguların dışa yansımından ibaret olduğu, ayrıca Mısır ve Mısırlılara dair olumsuz imajlar taşıdığı ortadadır.

Mısır’la münasebeti ve bu konuda şiiri olan divan şairlerinden biri de **Mezâkî**’dir. Asıl adı Süleyman olan Mezâkî, Bosnalı’dır. İlk tahsilini doğduğu yer olan Bosna’nın Çaynişe kasabasında yapmış, daha sonra İstanbul’a gelerek Enderûn’a girmiş ve eğitimini burada tamamlamıştır. Sipahi olarak hayata atılan Mezâkî, önce Mısır’da akrabası Eyyub Paşa’nın ve yine Mısır valisi Hamza Paşa’nın yanında kâtip olarak çalışmış; daha sonra da Mısır valisi Hadım Ahmed Paşa, sadrazamlar Köprülü Mehmed ve Fâzıl Ahmed Paşa gibi devlet adamlarının yanında görev yapmış ve rahat denilebilecek bir ömür sürmüştür. Mevlevî Arzî Dede, Münecimbaşı Ahmed Dede, Fehîm, Vecdî, Derviş Meyyâl, Neşâtî, Güftî gibi devrin ileri gelen şair ve mutasavvıflarıyla arkadaş olan, onlarla sohbetler eden Mezâkî, 1676’da İstanbul’da vefat etmiş ve Galata Mevlevîhânesi haziresine defnedilmiştir⁶⁴.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Mısır’da bazı paşa ve valilerin yanında kâtiplik, divan efendiliği yapan Mezâkî’nin kısa sayılamayacak bir süre Mısır’da kaldığı anlaşılmaktadır. Şairin aşağıdaki şiiri de bu Mısır hayatının izlerini taşımaktadır. Gazel nazım şeklinde ve 6 beyit halinde olan manzûme, yine aruzun remel bahrinin *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. Manzûmede “-üm” seslerinin tekrarından oluşan zengin kafiye (*kafiye-i müreddefe*) ve “olur” kelime redifi kullanılmış, ayrıca

⁶⁴ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 19-25.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

mahlas da son beyitte söylenmiştir. Mezâkî'nin manzûmesi aşağıdadır.

- 1 Ol ki seyr-i gül-sitân-ı Rûmdan ma'hrûm olur
Gül gibi şâd olsa da bülbül gibi ma'ğmûm olur
- 2 Her ne de'hlü sūz-ı şevk-ı bâğ-ı Rûmı şaklasam
İmtidâd-ı dūd-ı âhumdan yine ma'lûm olur
- 3 Hâsret-i hâl-i ruḥ-ı ḥübân-ı Rûm ile hemân
Merdüm-i çeşm-i emel bir nokta-i mevḥûm olur
- 4 Gül-sitân-ı Rûma nisbet bâğ-ı Mısrıḡ bülbülü
'Andelîb-i gül-perest-i naḥl-bend-i mûm olur
- 5 Mısrâ bizden sonra bir nâ-dân gelürse ğam degül
Lâne-i şeh-bâz âḫîr âşiyân-ı bûm olur
- 6 Ey **Mezâkî** Mısr u Şâmı seyr idüp şimdi gönül
Ârzü-mend-i temâşâ-yı diyâr-ı Rûm olur⁶⁵

Şiirin içeriğine dikkat edildiğinde manzûmenin baştan sona Mısır'la ilgili olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle ilk üç beyitte Mısır kelimesi geçmemekte, fakat buna karşılık Anadolu'dan uzak kalmanın üzüntüsü dile getirilmektedir. Mezâkî'nin manzûmesi şu şekilde bugünkü Türkçeye çevrilebilir: “O Rûm (Anadolu/İstanbul) gülbahçelerinin seyrinden mahrum olan (kimse), gül gibi mutlu olsa da bülbül gibi gamlı olur (mutlu görünse de gamlıdır)”, “her ne kadar Rûm bahçelerinin şevk (istek) ateşini saklasam, yine âhımın dumanının uzamasından (yanık ve uzun âhlar çekmemden) anlaşılır”, “Rûm güzellerinin yanaklarındaki benlerinin hasretiyle emel gözünün bebeği mevhum bir nokta olur (vatan özlemiyle emellerim kaybolur)”, “Rûm'un gülbahçelerine nispetle Mısır bahçelerinin bülbülü, balmumundan taklit süs ağacı yapan gülü seven bir bülbül olur (yani İstanbul'un güllerine nispetle Mısır'ın gülleri taklit gibidir)”, “Mısır'a bizden sonra bir cahil gelirse, üzölmeye değmez; (nitekim) şahbazın

⁶⁵ age, s. 346.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

(doğan'ın) yuvası sonunda baykuşun yuvası olur", "Ey Mezâkî, gönül şimdi Mısır ve Şam'ı seyredip (gezip) Rûm diyarını seyretme (gezme) arzusu duyar (vatani özler)".

Özetle Mezâkî bu manzûmesinde, İstanbul ve Anadolu'nun güzelliklerine nispetle Mısır'ın güzelliklerinin değersiz olduğunu, Mısır ve Şam gibi uzak diyarları gezdiğini ve artık vatani olan İstanbul'u çok özlediğini dile getirmektedir. Mezâkî'nin bu gazelinin 3. beyti ile Mezâkî'nin dostu olan Fehîm'in yukarıda yazılan

Çeşmüme gâhî hayâl-i Rûm ider şöyle hücum
Kim sevâd-ı Mısr güyâ nokta-i mevhum olur

beyti arasındaki benzerlik hemen dikkati çekmektedir. Aslında Mezâkî ile Fehîm'in gazellerinde vezin, kafiye ve redif aynı olduğu gibi, yer yer anlamda da benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu iki gazelin birbirine nazire olması kuvvetle muhtemeldir.

Divan'ında Mısır'la ilgili müstakil manzûme bulunan bir başka şair de **Tecellî**'dir. XVII. yüzyıl divan şairlerinden olan Tecellî'nin asıl adı Abdülkadir Zülfikar'dır. Rumeli'nin kültür merkezlerinden Prizren'de 1620-1621'de dünyaya gelen Tecellî, memleketinde ve İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra II. Süleyman devri sadrazamlarından Tekirdağlı Mustafa Paşa'nın zamanında divan kâtibi olarak devlet hizmetine girmiş; daha sonra piyade mukabeleciliği görevine terfi ettirilmiş ve ölümüne kadar da bu görevi sürdürmüştür. Bir ara Abdî Paşa zamanında Bağdat'ta bulunan ve bu sırada hacca gittiği anlaşılan Tecellî, Mısır'da da bulunmuş, oraları gezip görmüştür. Ancak oraya ne için ve ne zaman gittiği, Mısır'da ne kadar kaldığı belli olmayan Tecellî, 1688 yılında ölmüştür⁶⁶.

Tecellî Divanı'nda doğrudan Mısır'la ilgili olan manzûme, gazel nazım şeklindedir⁶⁷ ve 5 beyitten oluşmaktadır. Aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbına uygun olarak söylenen manzûmede, daha öncekilere benzer şekilde "-âr" seslerinin tekrarından oluşan zengin kafiye (*kafiye-i müreddefe*) ve "olur"

⁶⁶ *Tecellî ve Divânı*, Haz. Sabahat Deniz, Veli Yayınları, İstanbul, 2005, s. 15-20.

⁶⁷ Manzûme, *Divan*'ı hazırlayan tarafından "nazm" kabul edilerek "Nazımlar" bölümünde kaydedilmiştir. Bk. Age, s. 172.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

kelime redifî kullanılmıştır. Genel usule uyarak son beyitte mahlasını söyleyen Tecellî'nin üzerinde durulan gazeli şu şekildedir:

DER-MEDH-İ MIŞR

- 1 Hâk-i Mışruñ cilve-gâhı kim behişt-âşâr olur
Sâye-i pîrâye-i eşcârı pür-envâr olur
- 2 Beñzedenler nahl-i ħurmâ-zâra bilmezler mi kim
Bir Ħudâyî tekyedür dervîşi gîsû-dâr olur
- 3 Rîze-i mînâ gibi yer yer serâb-ı şûre-zâr
Feyz-i âb-ı Nîl ile âyîne-i enhâr olur
- 4 Reh-güzâr-ı sâhil-i bahr-i ümîd-i vasl-ı yâr
Berg-i pây-endâz-ı süsen gibi ħançer-dâr olur
- 5 Ey **Tecellî** ħatre-i deryâ-yı tab'um ħâşılı
Gevher-i ra'nâyi-i mazmûn-ı ma'nîdâr olur⁶⁸

Manzûmenin üstündeki başlıktan da anlaşılacağı üzere bu gazelde Mısır övülmektedir. Bugünkü Türkçe ile ifade edilirse, Tecellî, ilgili şiirde şunları söylemektedir: “Cennet gibi görünen Mısır’ın toprağında yetişen ağaçların süslü gölgeleri nur doludur, (aydınlıktır)”, “(onu) hurma bahçesine benzetenler, (onun) dervişleri uzun saçlı olan İlâhî bir tekke olduğunu bilmezler mi?”, “Bu çorak yerde yer yer sırça parçaları gibi görünen serap, Nil nehrinin suyunun taşkınlığıyla meydana gelen nehir aynalarına (su birikintilerine) benzer”, “Sevgiliye kavuşma ümidi denizinin sahilinin yolu, susam çiçeğinin ayak atan (yeni yetişip ileri doğru fırlayan) yaprağı gibi hançer çeken olur”, “Ey Tecellî, kısacası benim yaratılışımın denizinin bir damlası, (derin) anlamlı mazmunun hoş, renkli incisi olur (yahut

⁶⁸ Age, s. 172.

benim yaratılışımın denizinin bir damlasından mânâ yüklü mazmunlar ihtiva eden bulunmaz bir inci hâsıl olur)⁶⁹.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, gazelin ilk üç beytinde Mısır'dan bahsedilmektedir. Bu beyitlerde Mısır cennet gibi güzel bir yer olarak nitelenmekte, Mısır'da sık sık rastlanan hurma bahçelerinden söz edilip, Mısır dervişlerinin kimi zaman uzun saçlı olduklarına işaret edilmektedir. Ayrıca, Mısır gibi çöl iklimine sahip sıcak yerlerde sık görülen seraptan bahsedilmekte, yılın bazı dönemlerinde vuku bulan Nil nehrinin taşması ve bunun etkisiyle çevrede irili ufaklı nehir ve göllerin oluşması hatırlatılmaktadır⁷⁰. Sayılan özelliklerden bazılarının bilinmesi ancak oranın bizzat görülmesine bağlıdır. Bu bakımdan Tecellî çok büyük bir ihtimalle söz ettiklerini görmüş ve izlenimlerini bu şekilde şiirine yansıtmıştır.

Hem Mısır'la hem de Mısır'ın başkenti ve en önemli yerleşim merkezi olan Kahire ile ilgili bir manzûmeden de burada bahsetmek faydalı olacaktır. Manzûme, Mısır valiliği yapmış Osmanlı devlet adamı ve şairlerinden **Râmî** mahlaslı Mehmed Paşa (1655-1707)'ya âittir. İstanbul'da doğan Râmî, iyi bir eğitimin ardından çevresine girdiği şair Nâbî vasıtasıyla devlet hizmetine başlamış; divan efendisi, kâtip, beylikçi ve reisü'l-küttap olarak çalıştıktan sonra, Sultan II. Mustafa tarafından önce vezirliğe, daha sonra da veziriazamlığa yükseltilmiştir. Memlekette esaslı bir ıslahat yapmak isteyen Râmî Paşa'nın icraatı bir süre sonra bazı insanların menfaatine dokunmuş ve aleyhinde şiddetli bir kampanya başlatılmış; nihayet Edirne'de başlayıp İstanbul'da devam eden ayaklanma II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve Râmî Paşa'nın da azli ile sonuçlanmıştır. Râmî Paşa, ayaklanmanın yatışmasından bir süre sonra, önce Kıbrıs'a ardından da Mısır'a vali olarak gönderilmiş; ancak Mısır halkının hoşnutsuzluğu sebebiyle bu görevinden de azl edilerek Rodos'a sürgüne gönderilmiş ve burada ölmüştür⁷¹.

Türk edebiyatında Nâbî takipçisi olarak tanınan ve bir *Divançe* sahibi olan Râmî'nin, ömrünün idbar yıllarında ve bir vali olarak geldiği Mısır'la ilgili manzûmesi, gazel şeklindedir ve 5 beyitten oluşmaktadır. Aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. Manzûmede "-âr" sesleri ile tam kafiye (yapısına göre, eski ismiyle *kafiye-i müreddefe*)

⁶⁹ Beyitlerin nesre çevirisinde adı geçen eserdeki çeviriden de istifade edilmiştir. Age, s. 173.

⁷⁰ Nitekim batılı seyyahlar da bu Nil'in taşması olayına temas etmektedir. Bk. Üçel-Aybet, age, s. 611.

⁷¹ Ayan-vd., adı geçen makale, s. 264.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

yapılmış, “olur” kelimesi de redif olarak kullanılmıştır. Gazelin sonunda mahlasını da söyleyen Râmî'nin ilgili gazeli aşağıdadır.

BERĀY-I VAŞF-I MIŞR-I QĀHİRE

- 1 Sāhası ma‘müre-i Mışruñ ki deryā-bār olur
Feyz-i cüy-ı Nîl ile her güşesi gül-zār olur
- 2 Naḥl-i ḥurmā nev-‘arūs-ı vaşf-ı Mışrı zeyn için
Māni-i endîşeye bir kilik-i sihr-āşār olur
- 3 Ḥulda teşbîh eylesem bir қаşr-ı ‘arş-āsāsını
Niçe biñ tevbîh ile lebrîz-i istiğfār olur
- 4 Hāşılı bu şehir-i ḥüsn-ābādı itdükce ḥayāl
Ḥacle-gāh-ı ṭab‘-ı ateş-tāb-ı Yūsuf zār olur
- 5 Şi‘rüne **Rāmî** olursa қand-rîz-i iltifāt
Ṭuṭi-i ṭab‘-ı belîğim ğayret-i ‘Aşşār olur⁷²

Kahire/Mısır vafında, övgüsünde söylenen bu gazelde de buraya yönelik olumlu bir bakış açısı söz konusudur. Gazelin beyitleri kısaca şu şekilde nesre çevrilebilir: “Alanı deniz gibi coşan Mısır bayındır ülkesinin her köşesi, Nil nehrinin feyziyle (çoşup taşmasıyla, bereketiyle) gül bahçesi olur”, “Hurma ağacı, düşünce Mani’sine, Mısır vafındaki yeni gelini süslemek için sihirli bir kalem olur”, “Arş gibi (yüksek) bir köşkünü cennete benzetsem, bin (türlü) azarlamayla istiğfarla ağız dolar”, “Kısacası bu güzelliklerle dolu şehri hayâl ettikçe, Yusuf Peygamber’in ateşi aydınlatan yaratılışının gelin odası ağlar”, “(Ey) Râmî, şiirine (o) iltifat şekeri dökerse, belîğ yaratılışımın

⁷² Râmî Paşa, *Divânçe*, Haz. Ali Fuat Bilkan, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 34; *Mecmua*, 06 Mil Yz A 3554, vr. 134a. Başlık *Divânçe*’de yoktur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

papağanı, (şair) Assar'ın kıskançlığına sebep olur (Assar onu kıskanır)⁷³”.

Özetle Râmî gazelinde Kahire'nin Nil nehrinin varlığı ve taşmasıyla hayat bulduğuna, hurmalıklarına, yüksek köşklerine⁷⁴ ve çok güzel olduğuna işaret etmektedir. Râmî'nin gazeli; vezin, kafiye ve redif açısından Tecellî'nin gazeli ile aynı olduğu gibi, muhteva açısından da benzer niteliktedir. Bu bakımdan, ilgili gazellerin birbirine nazire olması ihtimali vardır.

Burada Mısır'la ilgili şiirler arasında anılması gereken bir manzûme de **Mirza-zâde Ahmed Neylî** (ö. 1748)'ye aittir. İstanbul doğumlu olan şairin asıl adı Ahmed, mahlası Neylî'dir. Şair ve âlimler yetiştirmiş ünlü Mirzâ-zâde âilesine mensuptur. Küçük yaşta tahsil hayatına başlayan Neylî, Mekke kazâsından mülâzım olmuş ve daha sonra müderrislik mesleğine girmiştir. Bu meslekte hızla yükselen ve çeşitli medreselerde müderrislik yapan Neylî, meslekteki son mertebe olan Süleymaniye müderrisliğine atanmasından sonra kadılık mesleğine geçmiş ve sırasıyla İzmir, Mısır ve Mekke kadılığı yapmıştır. Bunları takiben, önce Anadolu daha sonra da Rumeli kazaskeri olan Neylî, ikinci defa Rumeli kazaskerliğine atandığı sırada vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir⁷⁵.

XVIII. asrın âlim/müderris şairlerinden olan Neylî, 1726-1727 arasında Kahire'de on üç ay kadılık yapmıştır. Neylî'nin *Divan*'ında Mısır'da iken söylediği anlaşılan “Muhammes Der-Sitâyiş-i Vezîr-i A'zam Dâmâd İbrâhîm Paşa” başlıklı bir manzûme bulunmaktadır. Ancak başlığından da anlaşılacağı üzere bu manzûme, Mısır'dan bahsetmekten ziyade, devrin ünlü sadrazamı Damat İbrahim Paşa'yı övmektedir.

Eşiğinde kûl olmak Mısra sultân olmadan yegdir

mütekerrir mısraı etrafında şekillenen manzûmeden şairin Mısır kadısı olduğu halde İstanbul özlemi çektiği anlaşılmaktadır⁷⁶.

⁷³ Assâr; Tebrizli, ünlü bir İran şairidir. Hakkında bilgi için bk. Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, İstanbul, 1996, C. 4, s. 3157.

⁷⁴ Nitekim Avrupalı seyyahlardan bazıları, 16. yüzyıl sonlarında Mısır'da evlerin çoğunun 3 veya 4 katlı olduğunu söylemektedir. Bk. Üçel-Aybet, age, s. 604. Her ne kadar ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini düşünsek de bu rivayet yukarıdaki ifadeyle örtüşmektedir.

⁷⁵ Neylî hakkında geniş bilgi için bk. *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, Haz. Atabey Kılıç, Kitabevi, İstanbul, 2004.

⁷⁶ *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, s. 286-288. Neylî'nin bu mısraı, *Nev'î Divanı*'nda bir kelime farkla şu şekilde geçmektedir: “İşiğinde kûl olmak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

Neylî'nin Mısır'la ilgili diğer bir şiiri de “Mısrda Kadem-i Nebî Olan Kaşra Dinilmiştir” başlıklıdır. Gazel nazım şeklinde olan bu manzûme, 4 beyitten oluşmaktadır ve aruzun remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbına uygun olarak söylenmiştir. “-abi/-ebi” seslerinin tekrarından oluşan zengin kafiyenin kullanıldığı manzûmede redif ve mahlas bulunmamaktadır. İlgili manzûme aşağıdadır.

MİŞRDA KADEM-İ NEBİ OLAN KAŞRA DİNİLMİŞDİR

- 1 Eylemiş 'arş ile hem-pâye bu kaşr-ı tarabı
İntisâb-ı kadem-i pâk-i nebiyy-i 'Arabî
- 2 Bu şerefle n'ola tâc-ı ser-i büldân olsa
Belde-i Mışradır çün kadem-i pâk-i nebî
- 3 Bu şerefdir nazar-ı ehl-i merâsimde dağı
Pest iden Mışra göre pâye-i Şâm u Halebi
- 4 Mışra biş sâl muqaddem cereyânı Niliş
Kadem-i 'izzete yüz sürmek imiş hem sebebi⁷⁷

Başlığından da anlaşılacağı üzere bu manzûme; Mısır'da, Hz. Peygamber'in ayak izinin bulunduğu bir köşk, saray için söylenmiştir. Yukarıdaki beyitlerde şair şunları söylemektedir: “Bir Arap olan Hz. Peygamber'in temiz ayağına intisap, ona bağlanma, bu sevinçle dolu köşkü arşla ayaktaş etmiştir, onu yüceltmıştır.” “(Mısır) bu şerefle beldelerin baş tacı olsa ne olur, çünkü Hz. Peygamber'in temiz ayak izi Mısır beldesindedir.” “Merasim ehlinin gözünde Mısır'a göre Şam ve Halep'in derecesini daha aşağı eden de bu şereftir.” “Nil nehrinin bin yıl önce Mısır'a akmasının sebebi, izzet ayağına (Hz. Peygamber'in aziz ayak izine) yüz sürmek imiş.”

dehre sultân olmadan yegdür” Bk. *Nev'î Divânı Tenkidli Basım*, Haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1977, s. 309.

⁷⁷ *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, s. 243.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bu beyitlerde Mısır ve Mısır'daki ilgili köşk Hz. Muhammed'in ayak izine sahip oldukları için övülmektedir. Şaire göre bu ayak izi onları yüceltmiş, Mısır o yüzden beldeler içinde ayrı bir önem kazanmıştır. Hatta Şam, Halep gibi şehirler bu sebepten Mısır'ın (Kahire'nin) altında kalmışlardır. Şair, bin yıl önce(den beri) Nil'in Mısır'a akmasının da sebebi onun Peygamber'in ayak izine yüz sürme isteğidir, diyerek hüsn-i talil sanatı yapmıştır. Görüldüğü üzere bu manzûmede Mısır'a yönelik bir övgü bulunmakla birlikte, Mısır'la ilgili pek fazla bir bilgi ve izlenim yer almamaktadır. Yalnız Mısır'da Hz. Peygamber'in ayak izinin bulunduğu anlaşılmaktadır⁷⁸.

Sonuç

Tarihteki ilk medeniyetlerden birinin beşiği olan Mısır, Türkler'in çok eski devirlerden beri ilişki kurduğu bir coğrafi bölgedir. Osmanlı yönetimine ise, Yavuz Sultan Selim zamanında (1517'de) geçmiş ve böylece İstanbul'dan idare edilmeye başlanmıştır. Bu tarihten sonra Anadolu ve İstanbul ile Mısır arasındaki ilişkiler daha değişik bir boyut kazanmış; bu ülkeye idarî, dînî, siyasî ve sosyal sebeplerle birçok Osmanlı aydını gidip gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda pek çok Osmanlı şairi de tahsil yapma, valilik, kadılık, kâtiplik, seyahat veya başka sebeplerle Mısır'a gitmiş; hatta kimisi de orada yaşamayı tercih etmiştir. Nitekim Mısır'da Türkler tarafından kurulan Gülşenî ve Mevlevî tekkeleri, burada uzun süreli ve çok önemli birer dînî ve edebî muhit meydana getirmişlerdir. Tabii olarak bu münasebetler şairlerin eserlerine de yansımıştır. Ancak divan şiirinin daha çok içe dönük yapısı gereği bu yansımanın sınırlı bir ölçüde olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim tarafımızdan ilk anda ulaşılabilecek divanlar üzerinde yapılan bir incelemede; Karamanlı Aynî, Ahmed Paşa, Revânî, Kabûlî, Fehîm-i Kadîm, Mezâkî, Tecellî, Râmî ve Neylî'nin eserlerinde Mısır'la ilgili şiirlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu şairler arasında, incelenen konu açısından Fehîm-i Kadîm'in ayrı bir yeri vardır. Çünkü Fehîm'in bu konuda üç tane müstakil şiiri bulunmaktadır. Bu yönüyle Fehîm, Osmanlı şairleri arasında, Mısır'la ilgili duygu ve izlenimlerini en fazla dile getiren şairdir. Anılan şairlerden Aynî daha çok Karaman'da yaşamış, Ahmed Paşa ve Revânî Edirne'de doğmuş fakat daha ziyade İstanbul'da yaşamıştır. Fehîm, Râmî ve Neylî de İstanbul'dur. Kabûlî Kütahya-Gedizli, Mezâkî ve Tecellî ise Rumeli'ndendir. Görüldüğü gibi

⁷⁸ Konuyla ilgili bir yazıda Kahire'de Kayıtbay Türbesi'nde ve Âsârü'n-Nebî Camii'nde iki kadem-i şerifin bulunduğu kayıtlıdır. Bk.

<http://ansiklopedi.bibilgi.com/NAK%C5%9E-I-KADEM-%C4%B0-%C5%9EER%C4%B0F> (20.04.2009)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Osmanlı Devleti'nin muhtelif coğrafi bölgelerinden gelmiş, fakat aynı kültürel potada yetişmiş bu şairlerin Mısır'la ilgili duygu, düşünce ve izlenimlerinde de bunları ifade etmelerinde de benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Anılan 9 şairin Mısır'la ilgili 11 adet manzûmesi (Fehîm'in 3 manzûmesi değerlendirmeye alınmıştır) üzerinde yapılan incelemede şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

1. 11 tane manzûmeden 10'u gazel, 1'i ise kıt'a nazım şeklindedir.
2. Manzûmelerden 5'i 5, 1'i 4, 1'i 6, 1'i 7, 2'si 9 ve 1'i de 16 beyitten oluşmuştur.
3. Manzûmelerden Tecellî, Râmî ve Neylî'ninkinde müstakil başlık vardır, diğerlerinde yoktur.
4. Manzûmelerden 6'sı aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla, 3'si *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla, 1'i *mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*, 1'i de *mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün* kalıbıyla söylenmiştir.
5. 11 manzûmeden 8'inde bir uzun ünlü ile sonrasındaki bir ünsüzden (revî ve öncesindeki uzun ünlüden) oluşan zengin kâfiye (eski ismiyle *kâfiye-i müreddefe*) kullanılmıştır (-ād, -ān, -ūm, -āb, -ār). 1'inde bir uzun ünlüden (-ā) oluşan tam kafiye, 1'inde ise iki ünsüzden (-in) meydana gelen tam kafiye, 1'inde ise iki ünlü ve bir ünsüzden oluşan (-abı/-ebi) zengin kafiye kullanılmıştır.
6. Manzûmelerin 10 tanesinde redif kullanılmıştır. Bu rediflerden 5'i bir kelimedenden (4 *olur*, 1 *ol*), 4'ü Farsça tamlama ye'si (-ı, -yı) ile bir kelimedenden (-ı Mısır, -yı Mısır, -ı ğurbetüz, -ı Mısrđan), 1'i de iki kelimedenden (olan Mısır) meydana gelmiştir. En fazla kullanılan redif *olur* kelimesidir.
7. İncelenen şiirlerin 10'unda mahlas var, yalnız 1'inde yoktur. Mahlaslı olanlardan 9'unda mahlas son beyitte, yalnız 1'inde (Fehîm'in ilk şiiri) ilk beyitedir.
8. Şiirlerin muhtevalarına dikkat edildiğinde, bir tekdüzelikten söz edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, incelenen şiirlerin içerikleri aynı değildir. Kimisinde övgü, kimisinde yergi, kimisinde ise bir tarafsızlık bulunmaktadır. Değerlendirmeye alınan 11 şiirden 4'ünde Mısır'ın açık şekilde övüldüğü görülmektedir. Mısır'ı öven şairler; Karamanlı Aynî, Tecellî, Râmî ve Neylî'dir. Buna karşılık 5 şiirde ise Mısır ve Mısırlıların tenkidi ve yergisi işlenmiştir. Kabûlî, Fehîm (3 şiir) ve Mezâkî bu konuda şiir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

söyleyen şairlerdir. Geriye kalan Ahmed Paşa ve Revânî'nin şiirlerinde ise Mısır'la ilgili unsurlar yaygın şekilde kullanılmakla birlikte, asıl konu aşktır. Bunlarda Mısır'a karşı övgü ya da yergi olmayıp tarafsız bir tavır bulunmaktadır.

9. İncelenen şiirlerde Mısır; memleketlerin anası (medeniyet beşiği), Nil'e ve bu sayede verimli topraklara sahip, hurmalıkları ve şeker kaynağı, cennet gibi güzel bir yer, mazlumlara sığınak, yüksek yapılı ve sağlam binaları olması gibi yönleriyle övülmektedir. Bu ülke ayrıca şiirlerde; sık sık Yusuf Peygamber'in kıssasının geçtiği yer olması bakımından da anılmakta, Mısır'la ticarete işaret edilmekte ve burada parlak, meşhur kılıçlar yapıldığı, Nil nehri üzerinde yahut kenarında, ayrıca deve sırtında gezintinin de hoş olduğu, ayrıca burada Hz. Peygamber'in ayak izinin bulunduğu belirtilmektedir.

10. Şiirlerde Mısır şu yönleriyle tenkit edilmekte ve yerilmektedir: Burada insana değer verilmemekte, saygı gösterilmemektedir. İnsan Mısır'da vatanından ve sevdiklerinden ayrılmakta, yalnız ve sevgisiz kalmakta, bir süre sonra buradan bıkmaktadır. Zindan gibi içinden çıkılmaz ve sıkıcı bir yer olan Mısır, çöl iklimine sahiptir ve viraneliktir. Burada İstanbul/Anadolu'daki gibi bağlar, bahçeler yoktur. İstanbul'un güllerine nispetle Mısır'ın gülleri taklit gibidir. Eşekleri bol olan bu memlekette her taraf toz içindedir. Burası Firavun'ların diyarıdır.

11. İncelenen şiirlerde içerik övgü de olsa yergi de olsa üzerinde birleşilen husus, diyar-ı Rûm'un (Anadolu'nun) buraya tercihidir. Şairlerin bunu açıkça ifade ettikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Paşa Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.
- ALPAYDIN, Bilal, *Refî-i Kâlâyî Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- AVŞAR, Ziya, *Revânî Dîvânı*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2007.
- AYAN, Hüseyin- vd, "XVII. Yüzyıl Divan Nazım ve Nesri", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken- Söğüt, İstanbul, 1987, C. 5, s. 264.
- AYDEMİR, Yaşar, *Vücdî Hayâl u Yâr*, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- AYPAY, A. İrfan, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1992.
- CANIM, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- CANIM, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- COŞKUN, Menderes, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- ERDOĞAN, Kenan, *Niyâzî-i Mısırî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, 2 C.
- Fatin Divanı*, Haz. Mehtap Erdoğan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Gelibolulu Mustafa Ali, *Hâlâtu'l-Kâhire Mine'l-Âdâti'z-Zâhire*, Sadeleştiren: Orhan Şaik Gökyay, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.
- GENÇ, İlhan, "Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhanesi'nde Yetişmiş Mevlevî Divan Şairleri", *II. Uluslar Arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 24-27 Kasım 1998, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagusa.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, "1599'da Kâhire'de Günlük Hayat", *Eski Yeni ve Ötesi Seçme Makaleler 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 159-168.
- <http://ansiklopedi.bibilgi.com/NAK%C5%9E-I-KADEM-%C4%B0-%C5%9EER%C4%B0F> (20.04.2009)
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

- İHSANOĞLU, Ekmeleddin-Sadawi, Salih, *el-Sakafê el-Türkiyye fî Mısr: Cevanib min Tafaul el-Hadari Beyn el-Mısrıyyîn ve'l-Etrâk=Mısır'da Türk Kültürü İzleri*, IRCICA, İstanbul, 2003.
- İSEN, Mustafa, *Gelibolulu Mustafâ Âlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- İSEN, Mustafa, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
- KAYA, Bilge, *Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, 4 C.
- KILIÇ, Filiz, *Meşâirü's-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, 2 C.
- KONUR, Himmet, *İbrâhîm Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*, Haz. Ali Özek-vd, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- KUT, Günay, "Ahmed Paşa, Bursalı", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, s. 111.
- Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.
- Mecmua*, 06 Mil Yz A 3554.
- MERMER, Ahmet, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- MERMER, Ahmet, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, Haz. Atabey Kılıç, Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Muştafa Şafâyî Efendi, *Tezkire-i Şafâyî (Nuḥbetü'l-Āşār min Fevâ'idü'l-Eş'ār) İnceleme-Metin-İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.
- Râmî Paşa, *Divânçe*, Haz. Ali Fuat Bilkan, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Haz. Sadık Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-
- Refî, *Cân u Cânân İnceleme-Metin*, Haz. Kaplan Üstüner, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2003.
- SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arası (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, İstanbul, 1996, C. 4, s. 3157.
- Tecellî ve Dîvânı*, Haz. Sabahat Deniz, Veli Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÜÇEL-AYBET, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÜZGÖR, Tahir, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- YORULMAZ, Hüseyin, *Koca Ragıp Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Şair	Şiirin Nazım Şekli	Şiirin Beyit Sayısı	Şiirin Başlığı	Şiirin Vezni	Şiirin Kafiyesi	Şiirin Redifi	Şiirin Mahlas Durumu	Genel Olarak Muhtevası ve Mısır'a Bakış Açısı
Aynî	Gazel	7	-	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	-ād	olan MıŖır	Son beyitte	Mısır Övgüsü
Ahmed PaŖa	Gazel	9	-	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	-ān	-1 MıŖır	Son beyitte	AŖk, Mısır'a karŖı tarafsız
Revānî	Gazel	5	-	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	-ā	-y1 MıŖır	Son beyitte	AŖk, Mısır'a karŖı tarafsız
Kabûlî	Gazel	5	-	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-in	ol	Son beyitte	Mısır ve MıŖırların tenkidi
Fehîm-1	Gazel	5	-	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-üm	olur	Son beyitte	İstanbul özlemi, Mısır ve MıŖırların yergisi
Fehîm-2	Gazel	9	-	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	-ān	-1 ğurbetüz	Son beyitte	Gurbet, Mısır ve MıŖırların yergisi
Fehîm-3	Kıt'a	16	-	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-āb	-1 MıŖırdan	İlk beyitte	Mısır ve MıŖırların yergisi
Mezākî	Gazel	6	-	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-üm	olur	Son beyitte	İstanbul özlemi, Mısır ve MıŖırların yergisi
Tecellî	Gazel	5	Der-Medᖓ-i MıŖır	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-ār	olur	Son beyitte	Mısır Övgüsü
Rāmî	Gazel	5	Berāy-1 VaŖf-1 MıŖır-1 ᖒāhire	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-ār	olur	Son beyitte	Mısır Övgüsü
Neylî	Gazel	4	MıŖırda ᖒadem-i Nebî Olan ᖒaŖra DinilmiŖdir	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	-abı/-ebi	-	-	Mısır Övgüsü

Tablo: Mısır'la İlgili Şiirlerin Toplu Halde Özellikleri